

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra Finančního práva

“Regulace komerčního bankovníctví centrální bankou“

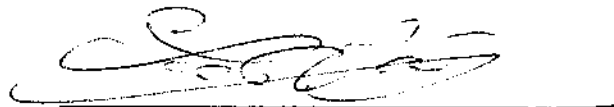
Vedoucí diplomové práce: JUDr. Petr Kotáb

Ludmila Varmužová

Březen 2007

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Ve Zlíně dne 30. března 2007

A handwritten signature in black ink, consisting of several loops and flourishes, positioned above a solid horizontal line.

„non aes, sed fides“

„ne kov, nýbrž důvěra“¹

¹ Heslo vyražené na maltských mincích již od 16. století

OBSAH:

1	ÚVOD	5
1.1	PENÍZE A BANKY	5
1.2	VÝVOJ BANKOVNICTVÍ	6
1.3	REGULACE A DOHLED BANK	8
2	BANKOVNÍ REGULACE A DOHLED BANK	10
2.1	DŮVODY EXISTENCE REGULACE A DOHLEDU	10
2.1.1	<i>Základní pojmy a principy v oblasti bankovní regulace a dohledu</i>	11
2.1.2	<i>Odlišnosti bank od jiných podnikatelských subjektů</i>	11
2.2	SUBJEKTY BANKOVNÍHO DOHLEDU A DOZORU	13
2.3	USPOŘADÁNÍ SYSTÉMU REGULACE BANKOVNÍHO SYSTÉMU U NÁS A V ZAHRANIČÍ	14
2.4	FORMY BANKOVNÍ REGULACE A DOHLEDU	15
2.5	PRAVOMOCI BANKOVNÍHO DOHLEDU	16
2.6	ZÁKLADNÍ PILÍŘE REGULACE A DOHLEDU BANK:	17
2.6.1	<i>Regulace vstupu do bankovního odvětví</i>	18
2.6.1.1	Bankovní licence v EU	20
2.6.1.2	Podmínky získání bankovní licence v ČR	21
2.6.1.3	Odebrání bankovní licence v ČR	23
2.6.2	<i>Přiměřenost kapitálu</i>	24
2.6.2.1	Základní výpočet kapitálové přiměřenosti	25
2.6.3	<i>Přiměřenost likvidity</i>	30
2.6.4	<i>Úvěrová angažovanost</i>	32
2.6.4.1	Centrální registr úvěrů	34
2.6.5	<i>Poskytování informací</i>	35
2.6.6	<i>Ochrana před nelegálními praktikami</i>	36
2.6.6.1	Praní špinavých peněz	37
2.6.6.2	Obchody s využíváním důvěrných informací	40
2.6.6.3	Podvody členů vedení bank	40
2.6.7	<i>Povinné pojištění vkladů</i>	41
2.6.8	<i>Věřitel poslední instance</i>	43
2.6.9	<i>Povinné minimální rezervy</i>	44
2.7	PŘÁVNÍ ÚPRAVA BANKOVNÍHO DOHLEDU	45
2.7.1	<i>První, druhá a třetí bankovní směrnice</i>	46
2.7.2	<i>Basel II</i>	47
2.7.2.1	3 Pilíře Basel II	49
2.7.2.2	Přínosy a obavy z Basel II	54
2.7.2.3	Aktuální stav, příprava českých bank na Basel II	55
2.7.3	<i>Zákon o bankách</i>	59
3	ZÁVĚR	62
3.1	REGULOVAT NEBO NEREGULOVAT?	62
3.2	ČESKÝ BANKOVNÍ SEKTOR, EVROPSKÁ UNIE A BANKOVNÍ REGULACE A DOHLED	65
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	68
	SEZNAM TABULEK, SCHÉMAT A GRAFŮ	70
	PŘÍLOHY:	71
3.2.1	<i>Tabulka č. 1 Rizikové váhy aktiv</i>	71
3.2.2	<i>Tabulka č. 2 Konverzní faktory podrozvahových aktiv</i>	73
3.2.3	<i>Tabulka č. 3 Vybrané ukazatele obezřetného podnikání bank</i>	74

1 Úvod

1.1 Peníze a banky

Vynález peněz bezesporu patří mezi jedny z nejdůležitějších vynálezů lidstva. V tomto okamžiku začíná ustupovat v té době převládající směna ve formě naturálií novému druhu směny ve formě peněz. Ta přináší spoustu výhod jako oddělení koupě a prodeje v čase, možnost obchodování s penězi ve formě půjček a úvěrů, zjednodušené vyjadřování hodnoty věcí a spoustu dalších výhod. Jejich základní a nejdůležitější funkcí je tedy funkce „prostředku směny“. Tato funkce, pokud vezmeme v potaz transakční náklady směny, do jisté míry vlastně určuje i formu peněz. Postupně se začaly rozšiřovat tzv. komoditní peníze – olivový olej, kožešiny, obilí, dobytek (dnešní pojem kapitál je dokonce odvozen od slova caput – hlava dobytka). Ty však zpravidla nesplňovaly předpoklad minimalizace transakčních nákladů. Dalším ekvivalentem se postupně stávají kovy. Odvažované kousky kovu měly různou podobu (pečetě, náramky, kostičky), dnešní tvar mincí se ustálil zhruba v 7. stol. př. n. l. v Lýdii na území dnešního Turecka. Hodnota kovových platidel závisela na váze a hodnotě mincovního kovu.

Platidla bylo ale obtížné i nebezpečné převážet. Teoreticky největší ohrožení peněz v těchto počátcích znamenala možnost ztráty či krádeže. Proto se bohatí lidé zajímali o možnost uložení peněz u budoucích bank, v té době „peněžních domů“. Postupně se proto začínají vyvíjet ze zlatnických krámů první primitivní peněžní ústavy. Zlatníci přijímali do úschovy peníze a majitelům vydávaly dlužní úpisy. Ty bylo později možno realizovat i u jiného zlatníka. Zlatníci si začali říkat banky, více spolupracovali mezi sebou a dlužním úpisům se začalo říkat bankovky.

Dalšími základními funkcemi peněz jsou funkce zúčtovací jednotky a uchovatele hodnoty. Jako uchovatel hodnoty se tedy peníze stávají součástí bohatství každého jednotlivce. Ještě ve středověku se ale peníze a peněžní hospodářství se prosazovaly jen velice pomalu, zprvu jen mezi městskými kupci. Jakmile se však jednou prosadily, vystoupila do popředí trvanlivost peněz, peníze bylo možné uchovat pro pozdější potřebu, střídat a opětovně pouštět do oběhu. Peníze tedy musí splňovat následující podmínky: nesmí podléhat zkáze, musí být dostatečně vzácné, nenapodobitelné (různé formy ochranných znaků), dobře

dělitelné (musí mít možnost vyjadřovat různé nominální hodnoty), anonymní (jeden kus je rovný druhému kusu stejné nominální hodnoty), snadno skladovatelné a snadno přenositelné.

Principiálně je každý fungující tržní ekonomický systém postaven na hledání rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou na jednotlivých dílčích trzích, ať se již jedná o jakoukoliv komoditu. Stejně tak, jako je v dnešní době nemyslitelné, že by peníze vůbec neexistovaly, je stejně tak nemyslitelná neexistence institucionálního spojení peněz s fungováním finančních trhů a následný vliv peněz na rozhodování, a to jak na úrovni makroekonomické, tak na úrovni individuálních subjektů. Peníze totiž, ať už si to člověk připustí nebo ne, zásadně ovlivňují život každého z nás. Právě na dílčích trzích dochází ke střetu této nabídky a poptávky a jejich vyrovnávání přes zvýšení či snížení ceny obchodovaného subjektu. V případě peněz se jedná o dílčí trh finanční, kde jsou peníze obchodovány. Na něm z různých příčin existuje u některých subjektů přebytek nabídky ve formě krátkodobě či dlouhodobě volné kupní síly, u jiných subjektů existuje dočasný nedostatek peněžních prostředků. Přebytkové subjekty při alokaci svých přebytečných finančních prostředků využívají služeb finančních zprostředkovatelů, kteří alokují shromážděné zdroje na svůj účet a riziko a ti jsou na druhé straně kontaktováni deficitními subjekty, aby tyto shromážděné zdroje za úplatu dočasně poskytly, což byl počátek bankovních služeb.

1.2 Vývoj bankovníctví

Právě banky v tržním systému fungují jako instituce, zprostředkovatel, který shromažďuje dočasně volné peněžní prostředky a dále je redistribuuje na finančním trhu. Jejich rychlý rozvoj začal probíhat v souvislosti s objevováním do té doby neznámých finančních nástrojů, jakými byly šeky a směnky, od poloviny 17. století. Pomineme-li relativně primitivní bankovníctví z konce 11. století, kdy banky fungovaly pouze na principu uschování a zajišťování oběhu se směňováním mincí z drahých kovů, prošly banky značným vývojem, který šel ruku v ruce s objevováním nových finančních nástrojů a instrumentů, rozšiřování služeb a forem komunikace s bankou. Pokud bychom se měli zaměřit až na několik posledních desetiletí, lze odpozorovat několik výrazných trendů, kterými se bankovníctví ubírá:

- Globalizace a Internacionalizace: Znakem procesu je, že existující bankovní svět (i přes svoji regionální a národní samostatnost) se chová jako součást jednoho trhu, reaguje ve stejných okamžicích na stejné podněty. V rámci globalizace vzrůstá podíl na trhu nadnárodních skupin, které poskytují služby na různých národních trzích. Díky tomu se bankovníctví se tak stává globálním odvětvím se stále menším počtem geografických a teritoriálních hranic.
- Globalizace je proces propojování jednotlivých národních bankovních trhů, který vede k vytvoření celosvětového bankovního trhu. Globalizace na bankovních trzích je nutnou součástí celosvětového globalizačního procesu, tedy rostoucí integrace v ekonomické, kulturní i technologické oblastech.
- Akvizice a fúze bank: Právě díky výše uvedeným vstupům cizích bank na jednotlivé národní trhy zásadně roste konkurence na bankovních trzích a malé bankovní instituce se jí snaží čelit prostřednictvím akvizic a fúzí do větších společností v rámci snah o snížení rizika, rozšíření trhů a kompenzaci rostoucích nákladů.
- Vzrůstající konkurence na světových finančních trzích zvyšuje tlaky na ziskovost a dostatečnou výši kapitálu. S tím souvisí nutnost hledání nových instrumentů na finančních trzích a roste podíl mimobilančních operací na činnosti bank.
- Rozmach finančních inovací, jehož motivem bylo především zvýšení rizika, deregulace finančních trhů, zvyšující se konkurence, snaha o obcházení bankovní regulace a rozvoj technologií. Právě nové druhy operací výrazně znesnadňují efektivní regulaci a dohled a jsou nesnadno kontrolovatelné. Zvláště se jedná o pákové obchody, kde lze získat velice zajímavých výnosů avšak za cenu velkého rizika.
- Univerzalizace, kdy banky pronikají stále více do sféry nebankovních aktivit, ať již z důvodu bankovní regulace a dohledu, tak z důvodu snahy bank fungovat ve smyslu „finančního supermarketu“, který je svým klientům je schopen nabídnout služby z různých oblastí finančního trhu. Na druhé straně ale celou řadu bankovních služeb nyní poskytují nebankovní firmy – pokračuje proces poklesu zprostředkování finančních transakcí prostřednictvím bank. Pokles zprostředkování se následně projevuje v poklesu podílu bank na zprostředkování finančních transakcí v ekonomikách a přelévání jeho části do nebankovních subjektů, pojišťovny, penzijní fondy, podílové a investiční fondy. Pro centrální banku se jedná o nežádoucí tendenci, která omezuje možnosti vlivu měnové politiky (emise peněz nebank. subj.), avšak z pohledu klientů pozitivně ovlivňuje kvalitu a efektivnost bank.

- Rozšiřování technologického pokroku se stále větším podílem bankovních operací provedených prostřednictvím elektronického bankovníctví a jiných technických inovací. Zde je nutno vidět nejenom snahu bank nabídnout svým klientům něco navíc, ale též zřejmou snahu bank o snižování podílu fixních nákladů a tudíž snaha o větší konkurenceschopnost na trhu. Tím, že se lidský faktor stal velice nákladnou položkou v hospodaření banky, dochází k jeho vytlačování moderními hardwarovými a softwarovými substituty. Technický pokrok umožňuje tzv. přímé bankovníctví. Jedná se především o tzv. INTERNET, PHONE a GSM banking. Dále přenos informací v krátké době umožňuje reakce bank investorů na vnější změny prakticky ve stejném čase, což má za následek nejen snížení asymetrické informace a snížení efektů z jejího působení, ale ve finále to, že bankovní trhy mají tendenci být vysoce efektivní.
- Postupuje proces deregulace bankovníctví, který umožňuje lépe alokovat větší množství finančních zdrojů a služeb, a dále pokračuje proces harmonizace pravidel bankovní regulace a koordinace dohledu v mezinárodním měřítku, který nutně musí reagovat na vzniklé trendy, obzvláště globalizaci.

1.3 Regulace a dohled bank

Ze všech trendů je vidět, že banky rozhodně nelze chápat jako nějaký „mrtvý subjekt“, který v podmínkách ekonomiky existuje a poskytuje dané služby. Bankovní systém, myšleno ve smyslu souhrnu všech bankovních institucí v daném státě a uspořádání vztahů mezi nimi, prostě nemůže sám o sobě existovat bez ekonomiky, ale stejně tak na druhou stranu fungující ekonomika není schopna existovat bez vybudovaného bankovního systému. Ten samozřejmě v extrémních případech může být reprezentován např. pouze jednou bankou. Z toho všeho je zřejmé, jak moc zásadní vliv na fungování ekonomiky bankovní systémy a jak hluboko sahá jejich propojení s ekonomikou.

Důvěryhodnost a stabilita bankovního sektoru je tedy pro fungování ekonomiky jednou z klíčových podmínek. Problém však je, že tuto stabilitu ovšem lze velmi často jen obtížně zajistit pouze tržními mechanismy, pokud to lze vůbec provést. Z tohoto důvodu vzniká velké množství omezujících a příkazujících pravidel, kterými je činnost bank regulována. Ty mají především podobu právních předpisů, tzv. bankovní regulace. Tyto pravidla mají chránit nejen subjekty přicházející do styku s bankami, ale i ostatní subjekty v ekonomice, které by byly v nastalé situaci úpadku banky ovlivněny. Úpadek banky totiž

mívá pro fungování ekonomiky mnohem závažnější dopad než v případě úpadku jiného podnikatelského subjektu a to je vlastně i jeden z hlavních důvodů, proč se tomuto ekonomiky snaží předejít touto formou prevence a pravidel. Právě dozor nad dodržováním těchto pravidel a vyvozování důsledků z jejich porušení se potom nazývá bankovním dohledem. Bohužel často dochází k nepřesnostem v terminologii, když je někdy pod termínem bankovní dohled zahrnut též termín bankovní regulace.

Cílem bankovního dohledu rozhodně není zabránit kolapsu každé jednotlivé banky, nahrazovat funkci policie a dalších orgánů činných v trestním řízení či vyřizovat stížnosti klientů na banky. Co se týká vedení banky a finančních výsledků bank je odpovědný vždy její management. Kontrolu provádí dozorčí rada a valná hromada akcionářů. Orgány banky odpovídají za funkčnost vnitřních kontrolních mechanismů a řízení rizik v bance. Bankovní dohled provádí následnou kontrolu zaměřenou na dodržování stanovené regulace, která nemůže sama o sobě zabránit uzavření ztrátových obchodů bankami, je však povinen při zjištění nedostatků zasáhnout svými nástroji, kterými může být i odnětí bankovní licence nebo zavedení nucené správy. Regulace a dohled bank má tedy vytvořit prostor pro fungování bank s podporou jejich bezpečnosti, důvěryhodnosti a efektivnosti celého bankovního systému v zemi, a ochránit klienty bank před nadměrnou mírou rizika či případným nelegálním jednáním bank.

2 Bankovní regulace a dohled bank

2.1 Důvody existence regulace a dohledu

V zemích s fungující tržní ekonomikou vedly požadavky kladené na bankovní systém k poznání, že podnikání v bankovníctví musí být určitým způsobem regulováno. To bylo podnětem pro vznik instituce bankovního dohledu, která se postupem času rozvinula ve významnou a standardní součást institucionální struktury tržní ekonomiky a bankovní sektor patří v tržních ekonomikách mezi odvětví s nejvyšší mírou regulace.

V případě centrálně plánovaných ekonomik, jakou byla například Česká republika před rokem 1989, existence tohoto dohledu není nutná vzhledem k tomu, že banky jsou více či méně direktivně řízeny státem a dosažení zisku není jejich primární cíl. Banky v tomto případě tedy nefungují v roli podnikatelských subjektů a tudíž u nich nehrozí problém přílišného orientování na dosažení zisku i za cenu nepřiměřeného rizika a není důvod omezení tohoto rizika ze strany státu upravovat. Reálný krach bank v centrálně plánovaném systému tak vlastně není možný a případné problémy jsou často vyřešeny spíše ztrátou kupní síly peněz. U bank v tržních ekonomikách ale na rozdíl od bank v centrálně plánovaných ekonomikách toto riziko přílišné orientace na zisk za cenu velké rizikovosti existuje a může následně způsobit krach banky s dalekosáhlými dopady. Při úpadku bank totiž dojde k ztrátě některých aktiv banky a ta následně není schopna vyplatit alespoň část vkladů střadatelů. To by mohlo vést k obavám klientů dalších bank a k hromadným výběrům vkladů i u jiných bank a postupně vést k hromadnému krachu celého bankovního systému v zemi s jasnými důsledky pro celou ekonomiku. Banky tak tvoří zvláštní podnikatelský sektor ekonomiky postavený na dvou protichůdně působících prvcích, na snaze o tvorbu zisku a riziko, které je navíc umocněno tím, že banky podnikají v převážném objemu s cizím kapitálem.

Dle zastánců regulace a dohledu bank právě zásadní odlišnost bankovníctví od jiných ekonomických činností dává podklad pro existenci dohledu a regulace v tomto odvětví.

2.1.1 Základní pojmy a principy v oblasti bankovní regulace a dohledu

Bankovní regulací se rozumí koncipování a prosazování pravidel činnosti bankovních institucí. Zatímco bankovní dohled představuje kontrolu dodržování těchto pravidel, vyvozování případných sankcí při neplnění stanovených podmínek a bývá výsadou centrální banky.² Základní důvody proč regulace a dohled představují tak významnou součást bankovního sektoru jsou v podstatě dva – jednak mikroekonomické (podpora bezpečnosti, důvěryhodnosti a efektivnosti bankovního systému v dané zemi) a jednak makroekonomické (vytváření optimálního prostoru pro realizaci samotné měnové politiky).

2.1.2 Odlišnosti bank od jiných podnikatelských subjektů

Banky se nejčastěji vyskytující se formě akciové společnosti. Z toho plyne zřejmá orientace vedení bank na dosažení co nejlepších hospodářských výsledků a dosažení růstu hodnoty akcií. V tom se tedy banky neodlišují od ostatních podnikatelských subjektů. Odlišnost od ostatních podnikatelských subjektů v ekonomice ale nastává z hlediska náplně jejich činnosti. Banky jsou jako jedny z mála totiž schopné emitovat bezhotovostní peníze. Na jednoduchém příkladu bych ukázala schopnost banky emitovat peníze za účelem dosahování vysokých zisků.

Aby mohly banky půjčit za poplatek peníze, potřebují na to shromáždit co největší množství peněz od stáradajících lidí. Proto začaly lidem za uložení peněz dávat úrok, pro můj příklad 3%. Banky ale následně zjistili skutečnost, že v průměru pouze například každý desátý člověk požaduje aktuálně vyplatit své uložené peníze. Díky tomu banka může na každých 100 korun, které má u sebe v depositu, půjčovat až 900 korun aniž by nějakým stylem byla vystavena zásadnímu riziku, že nebude schopna splatit své závazky, protože pouze jeden člověk z deseti požaduje své peníze vyplatit v hotovosti. U hodně lidí z řad laické veřejnosti panuje názor, že zisk bank z půjček je tedy generován pouze z rozdílu mezi úrokem za který je banka ochotna poskytnout deficitním subjektům úvěr a mezi úrokem, který banka vyplácí stáradatelům. Tj. zisk při půjčování peněz při úroku 5% by byl roven 2%. Avšak vzhledem k možnosti banky na každých vložených 100 korun půjčovat až 900 korun by byl z těchto 900 korun úrok roven 45 korunám. Tzn. že v době kdy byl dluh splacen získaly banky

² REVENDA, Z. A KOL.: Peněžní ekonomie a bankovníctví – str. 363

945 korun, přičemž 900 korun bylo zaplaceno oproti poskytnutým dluhům a banky si ponechaly úrok ve výši 45 korun. V tomto jednoduchém příkladě tedy banka zaplatila úrok ve výši 3 koruny za každých 100 korun vkladateli a tak byla banka schopna dosáhnout 42% zisk za každých 100 uložených korun. A to zde pro jednoduchost není absolutně zmiňován případný multiplikační efekt půjčených peněz, který nastane v případě, že by se peníze z emitovaných bezhotovostních peněz (v našem případě z oněch 900 korun) dostaly zpět do banky ve formě vkladu jiného subjektu.

Banky by ale na druhou stranu neměly riskovat nesolventnost v případě poskytnutí velkého množství úvěrů, kdy by zároveň neměly hotovost na případné zaplacení splatných dluhů. V tom případě by ztratily důvěru a to by byl konec jejich podnikání. Samozřejmě otázka je jak se má banka zachovat v období, pokud by nastal takzvaný „run na banku“, což je situace, kdy všichni nebo většina klientů na základě správných nebo mylných informací žádají banku o vyplacení všech peněz. Z toho všeho je zřejmé, že bankovníctví může být odvětví podnikání, kde je možno dosáhnout potenciálně vysoký zisk, a to i dlouhodobě, avšak za podmínky dosažení důvěry vkladatelů. Tato situace ale může lákat ke vstupu do tohoto odvětví i podnikatelské subjekty zaměřené na dosažení zisku v co nejkratší době i za cenu případných podvodů a v případě neúspěchu ukončit činnost a bankovní sféru rychle opustit. To by mohlo vést k rozkolísanosti celého systému, který by následně přestal plnit svou funkci, což by mělo zásadní dopady na fungování celé ekonomiky.

Další specifikum bank, které souvisí s uvedeným názorným příkladem, je, že banky na rozdíl od jiných subjektů používají ve velké většině peníze, které jsou zapůjčené. Ty jsou použity jak pro financování vlastní činnosti bank, tak i k investičním záměrům banky. V případě, že se tedy banka dostane na základě mylných podnikatelských plánů do ztráty, tyto ztráty by šly na úkor vkladatelů banky, přestože ti je nemohli ovlivnit a opětovně nastal problém nutnosti čelit podkopání důvěry nejen v tuto banku, ale v celý bankovní systém, který zabezpečuje většinu platebního styku v ekonomice a i ten by těmito problémy mohl být narušen.

Již z principu podnikatelské činnosti bank ve formě redistribuce peněžních prostředků je zřejmé, že banky budou mít na straně majetku mnohem větší podíl středně a dlouhodobých aktiv (úvěrů klientům), která budou naopak kryta krátkodobými zdroji (vklady klientů). Tyto aktiva samozřejmě v případě problémů banky či ztráty důvěry mohou být převedena na krytí

krátkodobých pasiv pouze za cenu značných ztrát. V celém bankovním systému je tedy třeba stanovit pravidla mající za účel preventivní ochranu vkladatelů, která bance nějakým stylem stanoví hranici likvidity, kterou banky budou nuceny dodržet.

Jako každý podnikatelský subjekt v tržní ekonomice mohou i bankovní domy utrpět takové ztráty, které způsobí nemožnost dalšího vykonávání jejich činnosti a způsobí jejich úpadek. To je ostatně již zmiňovaný důvod pro jejich vůči ostatním podnikatelským subjektům nadstandardní regulaci. Někdy ovšem může nastat případ, že i přes systém regulace a dohledu se dostane velká banka do problému. Je potom otázka jak se následně stát, potažmo centrální banka zachová. Pád velkých bank prostě nelze připustit, protože by se to negativně promítlo do důvěry celého bankovního systému. Tyto banky jsou jednoduše řečeno „příliš velké a významné na úpadek“ a jsou udrženy na trhu přes enormní náklady případné sanace těchto bank.

2.2 Subjekty bankovního dohledu a dozoru

Zřejmými subjekty jsou regulovaný a regulující subjekt. Jako regulující subjekt vystupují téměř vždy centrální banky, které v tu chvíli fungují též jako dohlížečský subjekt. V souvislosti s dohledem je třeba dohlížet na bankovní výkazy, které jsou banky povinny centrální bance poskytovat, zda jsou v souladu se základním účetním pravidlem nazývaným jako „true and fair view“, tj. jsou úplné, pravdivé a správné. V tom centrální bance pomáhají externí auditorské firmy, které vystupují jako třetí subjekt bankovního dohledu a dozoru. Jako regulovaný subjekt v tomto vztahu vystupují banky, tj. instituce které získali bankovní licenci na území státu, případně v zahraničí. Odlišnostmi v případě místních a zahraničních bank se budu zabývat o něco později.

Bankovní dohled ve světě bývá svěřen různým institucím, v největším počtu případů centrální bance, dále pak nějakému ministerstvu (většinou financí) nebo specializovaným státním institucím. V některých zemích existují i další instituce dohledu (např. ve Velké Británii to jsou tzv. self-regulatory organizations, které mají rovněž právo podílet se na vypracování pravidel regulace).

V České republice je dohled nad prováděním bankovních činností upraven zákonem o ČNB a na pozici regulujícího a dohlížečského subjektu působí Česká centrální banka: Česká

národní banka. Ten spočívá v „péči o bezpečné fungování a účelný rozvoj bankovního systému v České republice.“ Tato relativně obecná definice vyjadřuje udržení ekonomicky zdravého stavu bankovního systému a konkurenceschopnosti bank, předcházení systémovým krizím a posilování důvěry veřejnosti v bankovní systém.

2.3 Uspořádání systému regulace bankovního systému u nás a v zahraničí

Český bankovní systém je založen na principu dvoustupňového univerzálního bankovníctví s existencí určitých specializovaných bank. To znamená, že jeden stupeň systému zaujímá centrální banka se svou makroekonomickou funkcí (měnová stabilita) a druhý stupeň je představován mikroekonomickou funkcí, které dominují komerční banky pracující na ziskovém principu. Státy ve světě se ale v tomto institucionálním uspořádání výrazně odlišují. Svá institucionální postavení si v této oblasti budují především centrální banky, vlády, státní instituce a ministerstva. Trendem ve vyspělých tržních ekonomikách je, že centrální banky jsou vždy do daných činností zapojeny, a že poměr mezi oběma základními variantami institucionálního uspořádání je v podstatě vyrovnaný.

Česká republika spolu s Austrálií, Irskem, Itálií, Novým Zélandem, Portugalskem nebo například Španělskem patří k zemím, kde centrální banka je jedinou institucí, která provádí bankovní regulaci a dohled v daném státě. Ale kupříkladu v Kanadě (ve spolupráci s ministerstvem financí), USA (specializovaná státní a specializovaná vládní instituce), Japonsku (specializovaná státní instituce + ministerstvo financí), Dánsku (ministerstvo průmyslu), Švédsku a nebo ve Finsku (specializovaná státní instituce) je centrální banka jednou z více institucí, které tyto činnosti vykonávají.

Otázkou tedy zůstává, zda by v oblasti regulace a dohledu měla působit jedna či více institucí a které by to případně mohly být.

2.4 Formy bankovní regulace a dohledu

Bankovní regulaci lze rozlišovat dle následujících kritérií:

- dle stupně závaznosti:
 - formální – ta je založena na explicitně stanovených pravidlech a zajišťována institucí bankovní regulace a dohledu
 - neformální – ta může být:
 - dobrovolná, tj. bez explicitně stanovených pravidel
 - samoregulační, kdy pravidla stanovuje instituce vytvořená bankami za tímto účelem

- dle použitých nástrojů:
 - diskreční
 - smluvní

- dle dopadu na bankovní systém:
 - pozitivní – ta stimuluje ekonomické aktivity
 - negativní – ta zakazuje některé druhy ekonomických činností

Co se týká bankovního dohledu má dvě možnosti fungování při své dohlížecí činnosti. Tou první je dohled na dálku, druhou je dohled na místě. Kterou z možností dohlížející instituce využije se v jednotlivých zemích různí. Ve většině států však zpravidla však platí, že dohled na dálku je používán vždy a to co se liší je především míra zapojení dohledu na místě. Ten navíc může být nahrazen výsledky práce externích auditorů. Dohled na místě se používá jako poněkud silnější prostředek spíše u problémových bank, je to zároveň naznačení bance, že případné nedostatky, které dohled v kontrolované bance našel, nejsou zanedbatelného rázu.

Dohled na dálku („off site“) monitoruje činnost jednotlivých bank, skupin bank a celého sektoru na základě všech možných a dostupných informací, tj. především výkazů a hlášení pravidelně předkládaných podle jednotné metodiky stanovené ČNB bankami, auditorských zpráv, informací získaných přímo jednorázově od banky, účetní závěrky, veřejně dostupných databází apod. Na základě těchto informací je každá banka pravidelně analyzována,

hodnocena podle jednotných kritérií a na základě výsledků těchto analýz je navrhován další způsob monitoringu banky, dohlídky na místě, opatření k nápravě apod. Je kontrolováno dodržování povinných pravidel a limitů a ukládání nápravných opatření v případě zjištění nedostatků.

Dohled na místě („on site“) je část kontrolní činnosti, která musí postihnout činnost banky, která by neměla či nemůže být kontrolována dohledem na dálku. Dohled probíhá přímo v bankách a je jedním z rozhodujících nástrojů bankovního dohledu. To vyplývá zejména z vyššího důrazu, který je kladen na posouzení systémů řízení jednotlivých rizik v bance. Poznání rizikového profilu každé banky umožňuje následně zvolit optimální formy dohledu tak, aby bylo možné v maximální míře zajistit kvalitní a efektivní monitoring každé banky a tak efektivně využít dostupné kapacitní a časové možnosti bankovního dohledu. Dohled na místě na druhou stranu vykazuje vyšší náklady a klade nároky na odbornost dohlízejících pracovníků.

V rámci dohledu nad bankami a družstevními záložnami se v roce 2006 uskutečnilo celkem 17 kontrol na místě, které byly provedeny ve dvou bankách, čtyřech stavebních spořitelnách a deseti družstevních záložnách.³

2.5 Právomoci bankovního dohledu

Práva a povinnosti bankovního dohledu jsou v České republice vymezeny zákonem o ČNB a zákonem o bankách. Jako takový je bankovní dohled věcně i institucionálně součástí České národní banky.

Podle těchto zákonů bankovní dohled resp. Česká národní banka:

- vydává po předchozím vyjádření ministerstva financí bankovní licence,
- vydává opatření a vyhlášky definující pravidla obezřetného podnikání bank,
- monitoruje činnost bank a poboček zahraničních bank, provádí dohled v bankách,
- vydává předchozí souhlasy podle zákona o bankách např. při nabývání podílu na bance, při prodeji podniku banky, sloučení banky, zrušení banky či ukončení bankovních aktivit,
- ukládá opatření k nápravě a sankce za zjištěné nedostatky v činnosti bank,

³ Viz. emailová odpověď z tiskového odboru ČNB

- rozhoduje o zavedení nucené správy a odnětí bankovní licence po předchozím vyjádření ministerstva financí.

Bankovní dohled však nemá právo zasahovat do obchodních rozhodnutí banky a do jejího vedení a řízení, které je ve výlučné kompetenci managementu banky, případně též dozorčí rady. Bankovní dohled se pouze snaží prostřednictvím jím vydávaných pravidel obezřetného podnikání bank, důsledným monitoringem na dálku i na místě a vhodnými nápravnými opatřeními usměrňovat činnost bank tak, aby nedocházelo k aktivitám, které by mohly poškodit zájmy klientů bank a stabilitu bankovního systému jako celku.⁴

2.6 Základní pilíře regulace a dohledu bank:

V tržních ekonomikách se systémy regulace a dohledu bank jsou založeny na plnění následujících podmínek:

- Podmínky vstupu do bankovního odvětví
- Dodržování základních povinností bankami
 - Přiměřenost kapitálu
 - Přiměřenost likvidity
 - Úvěrová angažovanost
 - Poskytování informací
- Ochrana před nelegálními praktikami
 - Praní špinavých peněz
 - Obchody s využíváním důvěrných informací
 - Podvody členů vedení bank
- Povinné minimální rezervy
- Povinné pojištění vkladů u bank
- Funkce věřitele poslední instance (úvěry bankám v problémech)

4

Po splnění první z podmínek, tj. splnění podmínek pro získání bankovní licence je třeba začít dodržovat další podmínky nutné pro zdravé fungování banky jako takové. V detailu se na ně zaměřím v následujících podkapitolách. Je nutné ale již teď zmínit, že u některých z těchto podmínek neplatí absolutní netolerance ze strany dohlížejících orgánů při jejich nedodržení. Při mimořádném nebo krátkodobém výpadku v plnění těchto podmínek banka obvykle pokračuje ve své činnosti a nedojde k okamžitému odebrání bankovní licence. Avšak při dlouhodobém nebo opakovaném porušování těchto zákonných podmínek k tomuto by k tomuto opatření mohlo, ba dokonce mělo dojít.

Právě soustavná kontrola povinností bank je hlavní náplní práce dohledového orgánu, ať již použije kteroukoliv z metod dohledu (viz. kapitola Formy bankovní regulace a dohledu). Podívejme se tedy detailněji na jednotlivé oddíly regulace. Zde musím ale podotknout, že uvedené podmínky budou platit pro universální bankovní systém. Pouze v tomto případě totiž uvedené podmínky budou platit pro všechny banky a bankovní instituce. V případě odděleného bankovníctví, kdy samostatně vedle sebe stojí investiční a obchodní banky jsou podmínky upraveny mírně odlišně, nicméně v rámci snahy docílit poskytování všech služeb na jednom místě i v této úpravě dochází k stírání rozdílů.

2.6.1 Regulace vstupu do bankovního odvětví

Nejjednodušším způsobem, jak provádět regulaci a dohled je prevence. Proto je žádoucí víceméně nejjednodušší vůbec nedopustit, aby se do bankovní sféry dostaly nedůvěryhodné podnikatelské subjekty a vůbec jim neumožnit podnikání jako banka. Proto banky, tj. instituce s bankovní licencí, musí splnit mnohem přísnější podmínky zakládání než při zahajování jiných podnikatelských aktivit. Každý subjekt, který chce působit na trhu jako banka, musí nejprve splnit určité minimální počáteční, resp. vstupní předpoklady pro obezřetné a ziskové podnikání banky. Jen tak je potom zajištěn předpoklad konkurenceschopnosti a finanční stability. Banky jako takové bývají obvykle specifikovány ve speciálních zákonech o bankovníctví. V rámci EU je banka definována směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2000/12/ES následovně:

„podnik, jehož činnost spočívá v přijímání vkladů nebo jiných splatných peněžních prostředků od veřejnosti a poskytování úvěrů na vlastní účet“

K těmto vstupním podmínkám, často také označovaným jako kritéria autorizace, obecně řadíme:

- Předložení žádosti instituci schvalující přidělení bankovní licence a následný souhlas ze strany instituce regulace a dohledu
- minimální výši „vstupního“ kapitálu a jeho původ – např. v ČR je minimální výše základního kapitálu pro založení banky 500 mil. Kč a dále je třeba doložit, zda tyto finanční zdroje pochází z podnikatelské činnosti žadatele, z prodeje jím vlastněných akcií, prodeje nemovitostí, z dědictví či z osobních úspor
- stanovení možných právních norem vlastnictví a minimálního počtu zakladatelů
- kvalifikační a morální způsobilost osob ve vedení banky – osoby, které jsou navrhovány do vrcholového vedení banky by měly mít nejen odpovídající odborné znalosti, které jsou samozřejmostí, ale také odpovídající délku praxe ve finančním sektoru a manažerské zkušenosti přiměřené úrovni řízení, na kterou jsou osoby navrhovány
- adekvátní zabezpečení činnosti banky – tj. organizační, materiálně technické a personální předpoklady činnosti budoucí banky
- adekvátní kontrolní a účetní vnitrobankovní systém – zde by měly být vymezeny způsoby řízení a vymezení odpovědností jednotlivých úrovní řízení zejména v oblasti celkové strategie banky, fungování organizační struktury, činnosti vnitřního auditu, neslučitelnosti funkcí a dalších
- kvalitní a podrobně zpracovaný program činnosti na nejbližší období – u nás se vypracovává tzv. obchodní plán (business plan) na dobu tří let s podmínkou čtvrtletního členění v prvním roce, měl by obsahovat základní strategii a obchodní záměry banky.⁵

Ze všech těchto podmínek je jasné, že vstup do bankovníctví je silně omezen (což je ostatně i účel regulace vstupu). To ale znamená, že bankovníctví jako takové funguje ve formě oligopolu s omezenou možností vstupu. Z tohoto důvodu je nutno vidět, že dohled bank má nejenom pozitivní přínosy, tj. ochranu klientů bank tak jak již byla zmíněna, ale přináší taky veškeré nevýhody oligopolního uspořádání reprezentované formou zvýšených nákladů.

⁵ Rebenda, Z. :Peněžní ekonomie a bankovníctví

2.6.1.1 Bankovní licence v EU

Obecně v Evropském společenství platí princip jednotné licence. Tento princip, který platí v řadě podnikatelských odvětví a týká se také bankovního sektoru. Princip jednotné licence vychází ze svobody poskytování služeb a svobody usazování, jakožto jedné z základních zásad, na nichž stojí Evropská unie. V praxi to znamená, že se vydává pouze jedna licence, která vedle možnosti provádět licencované činnosti na území státu, jehož orgán licenci vydal (tzv. domovský stát/orgán) dá právo držiteli vykonávat na území jiného členského státu Evropské unie tyto činnosti bez nutnosti žádat o další licenci od příslušného orgánu tohoto tzv. hostitelského státu. Dohled nad pobočkou takové osoby podnikající v zahraničí na základě této licence vychází ze zásady, že členské státy uznávají princip domovského orgánu dohledu nad činností této osoby a vzájemně uznávají jeho výsledky. To v praxi znamená, že činnost osoby na území hostitelského státu podléhá orgánu dohledu domovského státu. Orgán dohledu hostitelského státu dohlíží pouze na úzce vymezené právní předpisy hostitelského státu. V případě České republiky se tedy zákon o bankách, případně další na něj navazující regulace a dohled, bude na zahraniční banky registrované v EU vztahovat jen ve velmi omezeném rozsahu. Rozhodně však neplatí, že by subjekty využívající výhody jednotné licence nemusely dodržovat právní normy platné na území České republiky díky omezené působnosti tohoto zákona.

Jednotnou licenci může podle zákona o bankách využít banka, osoba oprávněná vydávat elektronické peněžní prostředky a některé finanční instituce. Finanční instituce hodlající využívat výhod jednotné licence však musí splnit současně několik podmínek, z nichž nejvýznamnější je vlastnictví této instituce alespoň z 90 % bankou nebo bankami a ručitelský závazek mateřské banky nebo bank se souhlasem domovského orgánu dohledu za její závazky. Mluvíme proto o tzv. oprávněné finanční instituci. Banka (případně oprávněná finanční instituce či osoba oprávněná vydávat elektronické peněžní prostředky) může využívat výhod jednotné licence dle směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2000/12/ES ze dne 20. března 2000 o přístupu k činnosti úvěrových institucí a jejím výkonu, pokud má licenci udělenou orgánem dohledu členských států Evropské unie nebo také z členských států EFTA (European Free Trade Association Convention), které jsou součástí EHP (Evropský hospodářský prostor) - Island, Lichtenštejnsko a Norsko (nikoliv Švýcarsko), a to na území všech uvedených států. Tyto zmíněné instituce mohou podnikat na území jiného členského státu Evropské unie buď na základě založení pobočky (realizace práva usazení) nebo bez založení pobočky (poskytování služeb „přes hranici“). Bez založení pobočky je ale možné

poskytovat službu na území hostitelského státu pouze tehdy, pokud nemá charakter trvalé (soustavné) hospodářské činnosti. Dále skutečnost, že banky nemusí procházet licenčním řízením v hostitelském státě ale neznamená, že zřízení pobočky v tomto státě je úplně volné či bezpodmínečné. Takovému zřízení pobočky musí předcházet předložení tohoto záměru orgánu dohledu domovského státu (takže v případě tuzemských bank tedy České národní bance). Součástí záměru je obchodní plán, zejména výčet činností, které bude poskytovatel služeb vykonávat v hostitelském státě. Domovský orgán dohledu posoudí záměr banky, a pokud nebude mít pochybnosti o její organizační struktuře a finanční situaci vzhledem k předpokládaným činnostem na území hostitelského státu, předá oznámení příslušnému orgánu dohledu hostitelského státu. Výkon dohledu nad činností pobočky zahraniční banky sice tedy leží primárně na orgánu dohledu domovského státu, nicméně případná porušení povinností při poskytování služeb v zahraničí často řeší oba regulátoři v úzké spolupráci.

Jednotná licence však přináší výhody nejen subjektům využívajícím jednotnou licenci, ale i klientům. Zjednodušený režim pro podnikání může vést k posílení konkurenčního prostředí, k rozšíření nabídky produktů a nakonec k celkovému zvýšení úrovně poskytovaných služeb. Dále jednotná licence představuje další možnosti pro podnikání zahraničních bank, oprávněných finančních institucí a institucí oprávněných vydávat elektronické peněžní prostředky na území České republiky, ale i našich bank na území členských států Evropské unie a EFTA.

2.6.1.2 Podmínky získání bankovní licence v ČR

Co se týká České republiky, vymezení institutu banky definuje zákon č. 21/1992 Sb., o bankách (s výjimkou České národní banky – její právní postavení je upraveno zákonem č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů). Detailněji se tímto zákonem budu zabývat v části „Právní úprava bankovního dohledu“

Na základě zmíněného zákona č. 21/1992 Sb. banky musí splňovat základní 4 podmínky:

- přijímat vklady od veřejnosti, přičemž vkladem se pro účely tohoto zákona rozumí peněžní prostředky, které představují závazek vůči vkladateli na jejich výplatu. Toto právo přijímat vklady od veřejnosti je vyhrazeno pouze bankám, nestanoví-li zvláštní zákon jinak

- poskytuje úvěry, čímž se rozumí v jakékoliv formě dočasně poskytnuté peněžní prostředky
- musí mít formu právnické osoby jako akciová společnost se sídlem v České republice
- musí mít bankovní licenci k výkonu výše uvedených činností (omezení rizika, že subjekt bez licence přijaté peníze použije v rozporu se zájmy klienta a tím ohrozí jejich bezpečnost a následnou stabilitu bankovního systému)

Podívejme se nyní na poslední podmínku detailněji. V případě, že si podnikatelský subjekt chce založit banku na území České republiky, je nutné předložit žádost České národní bance. Na základě této žádosti, u které musí být přiloženy stanovy vznikající banky, Česká národní banka před vydáním rozhodnutí o žádosti o licenci požádá o stanovisko orgán dohledu členského státu Evropské unie, vykonávající dohled nad bankami, obchodníky s cennými papíry nebo pojišťovny, jestliže je osoba, které má být licence udělena, ovládaná:

- a) zahraniční bankou se sídlem v členském státě Evropské unie,
- b) osobou, která má povolení příslušného orgánu dohledu členského státu Evropské unie k poskytování investičních služeb,
- c) pojišťovnou, která má povolení příslušného orgánu dohledu členského státu Evropské unie,
- d) osobou, která ovládá osobu uvedenou v písmenech a), b) nebo c).⁶

Pro to, aby licence vůbec mohla být udělena musí žadatel splnit či prokázat následující podmínky:⁷

- a) průhledný a nezávadný původ základního kapitálu a dalších finančních zdrojů banky, jejich dostatečnost a vyhovující skladba,
- b) splacení základního kapitálu v plné výši, přičemž v případě banky je stanovena výše minimálního kapitálu banky na 500mil. Kč, s tím že toto minimum musí být tvořeno peněžitými vklady.
- c) způsobilost osob s kvalifikovanou účastí⁸ na bance k výkonu práv akcionáře při podnikání banky,

⁶ § 4 zák. č. 21/1992 Sb.

⁷ § 5 zák. č. 21/1992 Sb.

⁸ Definováno v § 17a odst. 4 zák. č. 21/1992 Sb.

- d) odborná způsobilost, důvěryhodnost a zkušenost osob, které jsou na základě pracovní nebo jiné smlouvy navrhovány v bance na výkonné řídicí funkce, s nimiž je spojena pravomoc a odpovědnost vymezená stanovami (dále jen "vedoucí zaměstnanci banky"),
- e) technické a organizační předpoklady pro výkon navrhovaných činností banky, funkční řídicí a kontrolní systém banky včetně systému řízení rizik,
- f) obchodní plán vycházející z navrhované strategie činnosti banky podložený reálnými ekonomickými kalkulacemi,
- g) průhlednost skupiny osob s úzkým propojením s bankou,
- h) úzké propojení v rámci skupiny podle písmene g) nebrání výkonu bankovního dohledu,
- i) ve státě, na jehož území má skupina podle písmene g) úzké propojení, nejsou právní ani faktické zábrany k výkonu bankovního dohledu,
- j) sídlo budoucí banky musí být na území České republiky.

Licence je udělována na dobu neurčitou a není možné ji převádět na jinou osobu, než na kterou byla vystavena a její součástí je taxativní vymezení povolené činnosti, případně vymezení rozsahu povolené činnosti.

2.6.1.3 Odebrání bankovní licence v ČR

Při přetrvávání závažných nedostatků v činnosti banky nebo pobočky zahraniční banky anebo při úpadku banky Česká národní banka může odejmout bankovní licenci, přičemž tomuto opatření nemusí předcházet zavedení nucené správy. Licence může být dále odňata, jestliže banka nebo pobočka zahraniční banky nezahájila činnost do 12 měsíců ode dne udělení licence nebo jestliže po dobu 6 měsíců nepřijímá vklady od veřejnosti nebo neposkytuje úvěry či licence byla získána na základě nepravdivých údajů uvedených v žádosti.

Česká národní banka je povinna odejmout licenci, jestliže zjistí, že kapitálová přiměřenost banky na individuálním základě je menší než jedna třetina poměru stanoveného Českou národní bankou.

2.6.2 Přiměřenost kapitálu

Přiměřenost kapitálu představuje míru krytí případných ztrát z obchodní činnosti banky jejím kapitálem. Základní úvaha vychází z následujícího předpokladu. Aby banky byly odolné vůči rizikům, kterým jsou vystaveny, nemohou půjčovat pouze peníze, které do nich někdo vloží, ale musí půjčovat i peníze ze svého kapitálu. Je to tedy jakási stanovená minimální výše kapitálu, kterou banka musí držet v souvislosti s objemem a druhem, tedy potažmo rizikovostí, svých bankovních obchodů. Určování minimálního „krycího“ kapitálu, tj. míry kapitálové přiměřenosti je metoda široce používaná k zajištění bezpečnosti bankovního systému a ochrany vkladatelů. Obecně se pod přiměřeností kapitálu chápe poměr kapitálu vůči tržním rizikům, která daný subjekt podstupuje. Splnění této podmínky dodržení minimální výše kapitálové přiměřenosti je pod mimořádným dohledem z toho důvodu, že kapitál banky je vhodný zdroj v případech, kdy banka utrpí ztrátu a dále je požadovaná výše kapitálu jednoduše definovatelná vůči poskytnutým úvěrům a dalším aktivům banky (úvěry jsou zde myšleny spíše pro názornost, samotný výpočet bere v potaz mnohem více faktorů). Jedná se tedy o formu povinného „krytí“, tj. aby banky byly nuceny držet určitou úroveň kapitálu v poměru k nějaké vztahové veličině, aktivům. Aktiva v tomto případě vyjadřují rizika, kterým je daný subjekt vystaven. Tento poměr by měl být tak velký, aby kapitál pokryl případné ztráty podnikatelského subjektu. V tom případě totiž ponese tyto ztráty vlastníci kapitálu a nikoli bezprostředně klienti subjektu.

Pokud by tedy tento poměr udržování vlastních zdrojů banky nebyl ze strany regulátora upraven, banky by měly vzhledem k tomu, že udržování kapitálu je finančně nákladná záležitost, snahu minimalizovat tuto složku financování banky. Je jasné, že nejjednodušší možností ze strany regulátora by bylo stanovit bankám maximální podíl kapitálu a bylo by riziko minimální. To by ale na druhou stranu způsobilo, že nákladovost bank by byla maximální a v době, kdy jsou trendy bankovního sektoru takové jaké jsou (viz kapitola Vývoj bankovníctví), banky by v konkurenci s nebankovními subjekty nebyly schopné uspět. Na druhou stranu lze na problém nesolvence bank nahlížet z jiného úhlu pohledu. Z uvedených informací by vyplynulo, že čím vyšší kapitálová přiměřenost, tím je banka bezpečnější před nebezpečím nesolventnosti. Pokud ale vezmeme v potaz výnosnost rizikovějších aktiv, která je vyšší, je možné dojít k paradoxnímu závěru, že snaha banky splnit kapitálovou přiměřenost ji nakonec může směřovat na rizikovější aktiva.

2.6.2.1 Základní výpočet kapitálové přiměřenosti

Koncepce výpočtu kapitálové přiměřenosti za uplynulé roky prošla několika postupnými změnami. V pozadí tohoto vývoje je nutno vidět nejen přirozený vývoj produktů a následně i regulace bankovní sféry, ale je nutné též vzít v potaz rostoucí míru a tudíž nutnost eliminace regulační asymetrie mezi jednotlivými státy. Ta by totiž způsobila nerovné konkurenční podmínky v oblasti mezinárodního bankovníctví a navíc by znamenala pro mezinárodně působící banky možnost obcházet pravidla regulace a dohledu. V případě tohoto pokřivení rovných podmínek by některé z bank měly výhodnější podmínky než ostatní, což by mělo za vliv na růst rizikovosti obchodů mezinárodně působících bank. Ze všech těchto skutečností plyne jasný požadavek na vytvoření jednotného, efektivního a koordinovaného dohledu v nadnárodním měřítku.

V minulosti se používal jako míra přiměřenosti poměr kapitálu k celkovým aktivům, tzv. „gearing ratio“. Ten byl používán v minulých desetiletích v USA a požadavek na jeho výši se pohyboval od 6,4% do 7,2%. Tento ukazatel však měl řadu nevýhod. Jednou z největších byla ta, že nezohledňoval rizikovost jednotlivých bankovních aktiv a úplně opomíjel mimobilanční položky, což bylo následně v roce 1987 změněno a začal se využívat ukazatel poměru kapitálu k rizikově váženým aktivům a mimobilančním položkám.

V prosinci 1987 země skupiny G 10 podepsaly u Banky pro mezinárodní platby (BIS) Dohodu o tzv. kapitálové standardě autorizace (Capital Asset Ratio - CAR). Tato dohoda, vztahující se na mezinárodně působící banky a která byla postupně zavedena i u ostatních bank, byla navržena v předpisech navržených Basilejským výborem bankovního dohledu (BCBS) spolu s Bankou pro mezinárodní platby a následně schválena Komisí ES. Tyto předpisy podepsali guvernéři všech centrálních bank zemí skupiny G 10 dne 16. července 1988, a to s platností od 1. ledna 1993. Dohoda byla všeobecně dodržována i přes její nezávaznost pro podepisující země a následně se k ní připojila celá řada dalších zemí, včetně ČR, samozřejmě s minimálními rozdíly týkající se data účinnosti pro tyto nově přistupující země. V současné době akceptovalo tyto principy již více než sto zemí. Hlavním přínosem této dohody bylo, že při zjišťování kapitálové přiměřenosti je brán v potaz jak objem jednotlivých bankovních aktiv a jejich rizikovost, tak i objem mimobilančních operací.

Při následných úpravách došlo k další úpravě, rozšíření čitatele o složku kapitálu Tier 3 (zkušebně bylo implementováno některými bankami již v roce 1998, jinak úprava vstoupila

v platnost v roce 1999)⁹. Poslední koncepce kapitálové přiměřenosti, označovaná jako Basel II, by měla být implementována ve většině evropských zemí v letech roku 2007-2008. Jejím cílem je umožnit přesnější měření podstupovaných úvěrových rizik (a to především pomocí vlastních modelů bank) a zahrnout do výpočtu kapitálové přiměřenosti tzv. operační rizika, kterým se budu zabývat v následující části a v samostatné kapitole věnované Basel II. Nyní se podíváme na samotný výpočet ukazatele kapitálové přiměřenosti.

Základní poměrový ukazatel používaný pro výpočet kapitálové přiměřenosti (CAR) je poměr mezi kapitálem banky, který je rozdělen do 2(3 skupin)¹⁰, proti rizikově váženým aktivům banky a úvěrovým ekvivalentům mimobilančních položek. Též známý jako tzv. „Cooke ratio“ neboli „Cookův poměr či Cookova standarda“.¹¹ Ten musí být pro země, které přistoupily k International convergence of capital measurement and capital standards, roven nebo být vyšší než 8 procent.

$$\frac{\text{Tier1} + \text{Tier2} + \text{Tier3}}{\text{RVA} + \text{MBP}} \geq 8\%$$

Kde:

Tier 1 = vlastní kapitál

Tier 2 = dodatkový kapitál

Tier 3 = krátkodobý podřízený dluh

RVA = rizikově vážená aktiva

MBP= podrozvahové položky(někdy: mimobilanční položky)

Tier 1:

Vlastní kapitál je v tomto propočtu definován jako součet

- splaceného akciového kapitálu, tedy sumy jmenovitých hodnot splacených akcií
- splacených ažiiových fondů, tj. sumy rozdílů za kolik byly akcie na trhu prodány oproti nominální hodnotě akcií

⁹ Upraveno tzv. Amendment to the Capital Accord to incorporate market risks z ledna 1996.

¹⁰ Viz. Následná úprava platná od roku 1999

¹¹ Peter William Cooke stál v čele Basilejského výboru bank zemí G 10 a Lucemburska při zpracovávání upravené koncepce výpočtu kapitálové přiměřenosti

- rezervních fondů, jejichž tvorbu upravuje zákon
- ostatních rezervních fondů vytvořených ze zisku po zdanění s výjimkou rezervních fondů účelově vytvořených
- z nerozděleného zisku minulých let po zdanění, pokud zisk příslušných období byl potvrzen vnějším auditorem v auditu účetní závěrky, společníci nebo valná hromada účetní závěrku schválili a rozhodli o výši nerozděleného zisku; dále hospodářský výsledek ve schvalovacím řízení, pokud tento výsledek odsouhlasený vnějším auditorem představuje zisk, do kterého byly promítnuty předpokládané dividendy a další platby z předpokládaného rozdělení zisku
- z mezitímního zisku běžného období zjištěného v rámci mezitímní účetní závěrky, do kterého byly promítnuty předpokládané dividendy a další platby, pokud byl odsouhlasen vnějším auditorem a Česká národní banka neodmítla záměr doložený souhlasem auditora tento zisk započítávat jako součást tier 1 ve lhůtě jednoho měsíce ode dne doložení nebo v této lhůtě neinformovala o prodloužení lhůty nejvýše o jeden měsíc
- z části menšinového vlastního kapitálu (kreditní zůstatek) zahrnující podíl menšinových společníků na splaceném základním kapitálu zapsaném v obchodním rejstříku, splaceném emisním áziu, povinných rezervních fondech, ostatních rezervních fondech vytvořených ze zisku po zdanění s výjimkou rezervních fondů účelově vytvořených, nerozděleném zisku z předchozích období po zdanění, pokud zisk příslušných období byl potvrzen auditorem v auditu účetní závěrky, společníci nebo valná hromada tuto roční závěrku schválili a rozhodli o výši nerozděleného zisku, hospodářském výsledku ve schvalovacím řízení v případě, že tento výsledek odsouhlasený vnějším auditorem představuje zisk, do kterého byly promítnuty předpokládané dividendy a další platby z předpokládaného rozdělení zisku.¹²

Na druhou stranu je třeba od této částky odečíst

- ztrátu běžného období
- goodwill podle mezinárodních účetních standardů
- nehmotný majetek jiný než goodwill

¹² Upraveno vyhláškou 333/2002 Sb.

- podíl menšinových společníků na vlastním kapitálu (debetní zůstatek) a to včetně jejich podílu na neuhrazené ztrátě z předchozích let a dále na hospodářském výsledku ve schvalovacím řízení, pokud tento výsledek představuje ztrátu
- nabyté vlastní akcie a podíly, které má banka v držení.

Je zde však nutno zmínit, že ne všechny zúčastněné státy tuto výše uvedenou definici kapitálu Tier 1 přijímají. Například do Tier 1 se mohou zahrnovat i preferenční akcie (v USA až do výše jedné třetiny této složky). Dále v některých státech dochází k odchýlkám účtování akcií, kde se liší v použití buď nominální hodnoty nebo tržní hodnoty akcií.

Tier 2:

Dodatkový kapitál je v tomto propočtu definován jako součet skrytých rezerv, přičemž jsou vyloučeny rezervy určené ke krytí konkrétních aktiv. Jedná se tedy o rezervy na neidentifikované případné ztráty, které však nesmí překročit 1,25% hodnoty RVA. Úskalí skrytých rezerv ale je, že jsou pro orgány bankovní regulace a dohledu velmi těžce zjištělné. Proto Komise ES rozhodla na základě Směrnice o bankovních účtech z roku 1986 o tom, že od 1. ledna 1993 nebudou zahrnovány do dodatkového kapitálu. Následně jsou zahrnuty rezervy z přehodnocení aktiv, které představují rozdíl mezi tržní a účetní hodnotou fixních aktiv, obecné provize na krytí úvěrových ztrát, hybridní kapitálové nástroje a podřízený termínovaný dluh. Ten je někdy nazýván jako „podřízený dluh A“ a představuje emitovaný podřízený dluhopis, úvěr, půjčku nebo vklad poskytnutý věřitelem. Jeho lhůta splatnosti je nejméně pět let od data převzetí. Pro účely započítávání podřízeného dluhu do tier 2 musí být splněna kritéria daná § 12 odst. 2 písm. b) vyhlášky 333/02 Sb. Vzhledem ke spoustě nejasností, co lze ještě za součásti dvou posledních jmenovaných složek považovat a co již ne, stanovil pro ně Basilejský výbor bankovního dohledu samostatná kritéria, která musí splňovat¹³.

Tier 3:

Krátkodobý podřízený dluh je relativně nedávno zahrnutá část kapitálu¹⁴, která má být určena ke krytí tržního rizika. Jedná se o prostředky, které banka po danou dobu může používat a věřitel nemůže žádat o okamžité vrácení. Je někdy nazýván jako Podřízený dluh B a představuje emitovaný podřízený dluhopis, úvěr, půjčku nebo vklad poskytnutý věřitelem,

¹³ Jako např. nezajištěnost, plné splacení, možnost zpětného odkupu apod.

¹⁴ Upraveno tzv. Amendment to the Capital Accord to incorporate market risks z ledna 1996.

který musí mít pevnou lhůtu splatnosti nejméně dva roky od data jeho převedení a jistina podřízeného dluhu musí být jednorázově splatná. Podřízený dluh B musí dále splňovat ostatní kritéria kladená na podřízený dluh A. Nesmí být (ani v termínu splatnosti) splacen, pokud by to znamenalo snížení kapitálové přiměřenosti pod limit nebo její další snižování pod limitem.

Součet Tier 2 a Tier 3 by při výpočtu neměl přesáhnout výši Tier 1, rozhodnutí je však záležitostí instituce dohledu příslušné země. Kapitál Tier 3 je dále limitován 250% té části vlastního kapitálu, která je určena ke krytí tržního rizika. To znamená, že banky musejí kapitál Tier 1 členit na dvě části – ke krytí úvěrového rizika a ke krytí tržního rizika.¹⁵

RVA:

Rizikově vážené aktiva se vypočítávají násobením nominální hodnoty tohoto aktiva rizikovou vahou stanovenou regulátorem, která je většinou vyjádřená v procentech či desetinných číslech. Nejdůležitější v tomto výpočtu je samozřejmě správné vyjádření rizikovosti jednotlivých aktiv ze strany regulátora. Aktuální rizikové váhy upravené přílohou č. 2, tabulka č.1 vyhlášky č. 333 ČNB ze dne 3. července 2002 jsou přiložené v příloze č. 1.

MBP:

Podrozvahové položky se vypočítávají velice podobně jako rizikově vážené aktiva. K jednotlivým druhům mimobilančních položek jsou stanoveny tzv. faktory konverze, které jsou stanoveny institucí dohledu, přičemž v absolutní hodnotě dosahují hodnot 0,01 až 1,00. Na základě výpočtu se na podrozvahové položky může hledět na aktivum v určité rizikem „oceněné“ výši a použít jej do propočtu kapitálové přiměřenosti.

Čím nižší je tedy rizikovost zvoleného aktiva, tím nižší je jeho faktor konverze. Je třeba upozornit, že návrhy Basilejského výboru bankovního dohledu určují pouze minimální hranice a konkrétní přiřazení váhy danému aktivu je v kompetenci jednotlivých zemí, i zde však dochází víceméně k harmonizaci. U obou posledně jmenovaných proměnných (RVA a MBP) je nutno vidět úskalí přidělování odpovídajících vah jednotlivým složkám aktiv, včetně stanovení konverzních faktorů pro přepočet mimobilančních operací, protože tyto váhy mohou zásadně ovlivnit výpočet celé přiměřenosti ve prospěch jednotlivých bank a jejich správné nastavení je klíčové pro fungování celého modelu Cookova poměru kapitálové přiměřenosti.

¹⁵ Rebenda, Z. :Centrální bankovníctví, str. 484

Kapitálová přiměřenost je upravena opatřením opatření ČNB č. 2 ze dne 3. července 2002 o kapitálové přiměřenosti bank a dalších pravidlech obezřetného podnikání na individuálním základě a banky podléhající dohledu a regulaci tedy musí splňovat v ČR kapitálovou přiměřenost jak na konsolidovaném tak individuálním základě. Konsolidovaný celek je zde myšlen souhrn všech společností, které jsou součástí holdingu (často se jedná o dceřiné společnosti či jiné ovládané osoby, které poskytují doplňkové služby mateřské bance). Banky tak musí splňovat povinnou kapitálovou přiměřenost jak jako konsolidovaný celek, tak jako samostatný subjekt.

2.6.3 Přiměřenost likvidity

Další z podmínek kterou musí banky dodržovat je podmínka přiměřenosti likvidity. Přiměřenost likvidity je obecně charakterizována jako schopnost banky dostát svým závazkům v době jejich splatnosti. Banky tedy musí splňovat určitou míru solventnosti, tedy schopnosti okamžitě hradit právě splatné závazky. V případě, že by banka nebyla schopná v požadovaném množství vyplatit vkladatelům uložené peníze, následně by pravděpodobně ztratila důvěru u klientů, ti by u ní přestali ukládat a naopak by se snažili vklady co nejdříve vybrat.

Pokud si vezmeme magický trojúhelník rizikovosti a výnosnosti aktiv, je zřejmá souvislost mezi výnosem a likviditou jednotlivých aktiv. Tedy krátkodobě více likvidní aktiva nemohou nikdy v tomto modelu dosáhnout stejného výnosu jako méně likvidní aktiva při stejné míře rizika. Extrémní názory prezentují opačný postoj, a to, že banky, které jsou dlouhodobě stabilní a nemají jakékoliv problémy a na trhu jsou vnímány jako vysoce stabilní, mohou sehnat levnější vklady právě díky dobré reputaci banky a tím vzrůstá ziskovost banky. Pokud se oprostím od tohoto názoru, tak banky v průměru dávají přednost vyšší výnosnosti aktiv před tím než by držely méně výnosná ale více likvidní aktiva. Je tedy žádoucí zajištění určité minimální likvidity ze strany bankovního dohledu a tudíž související následné zvýšení solventnosti banky. Řízení likvidity banky je tedy hlavně zaměřené na schopnost banky dodržovat a splácet své hotovostní závazky. To zahrnuje udržování dostatečných objemů hotovosti, zůstatků na účtech banky u jiných bank¹⁶ a na účtu povinných minimálních rezerv

¹⁶ tzv. nostro účtech

bez toho aby banka zvyšovala náklady či omezovala svou obchodní činnost. Dostatečné množství likvidních prostředků musí být zajištěno diverzifikací zdrojů z řízení hotovostních toků, aby minimalizovalo náhlé a nečekané požadavky na dodatečné finanční zdroje během určitého časového období.

Při měření likvidity lze použít několik přístupů analýzy aktiv a pasiv, nejčastější jsou rozdílové a poměrové ukazatele. Rozdílový ukazatel gap někdy nazývaný jako mezera likvidity představuje aktiva splatná v určitém časovém pásmu minus pasiva splatná ve stejném časovém pásmu. Jde o tzv. čistý rozdíl likvidních pozic v pásmu (čisté riziko likvidity rozvahy), neboť se jedná o rozdíl veškerých aktiv a pasiv banky z příslušného časového pásma. Položka kumulativní gap představuje aktiva splatná v celém období do konce daného časového pásma minus pasiva splatná v odpovídajícím období. I zde se jedná o kumulativní čistý rozdíl likvidních pozic v pásmu. Oba ukazatelé gap jsou, často uváděné ve výročních zprávách bank na dokreslení nesouladu splatných aktiv a pasiv. Nevýhodou těchto ukazatelů je, že pro celkové srovnání všech bank jsou nevhodné, protože absolutně neberou v potaz velikost jednotlivých bank a i velice rozdílné banky s řádovými rozdíly ve velikosti časově souvztažných aktiv a pasiv mohou dosáhnout identických výsledků.) je nutné posuzovat s ohledem na velikost banky měřenou její bilanční sumou. V poslední době se tedy častěji používá vhodnější poměrový ukazatel:

$$\frac{\text{aktiva časového pásma}}{\text{pasiva stejného časového pásma}}$$

Čtyři základní ukazatele likvidity obchodních bank jsou krátkodobá, střednědobá a dlouhodobá likvidita a poměr struktury aktiv. U prvních 3 ukazatelů je brána v potaz splatnost ekvivalentních aktiv (tedy krátkodobých, střednědobých a dlouhodobých) proti krytí kapitálem ekvivalentní doby splatností (krátkodobým, střednědobým a dlouhodobým).

$$\text{Krátkodobá}_\text{likvidita} = \frac{\text{Krátkodobá}_\text{aktiva}}{\text{Krátkodobá}_\text{pasiva}}$$

Ukazatel dosahuje hodnoty:

- menší než 1 – značí převahu pasiv ve sledovaném časovém pásmu,
- 1 – odpovídá vyrovnání aktiv a pasiv splatných ve sledovaném časovém pásmu,
- větší než 1 – značí převahu aktiv ve sledovaném časovém pásmu.

Vzhledem k základnímu účetnímu pravidlu kdy součet aktiv musí být roven součtu pasiv, je jasné, že když pomínu spíše teoretický případ, kdy všechny likvidity budou rovný právě hodnotě 1 (ten by nastal v případě absolutní rovnosti financování aktiv dle doby splatnosti pasivy s identickou dobou splatnosti), budou jednotlivé hodnoty likvidit buď větší nebo menší hodnoty 1. Za běžného provozu bank je ale spíše obvyklá situace, kdy krátkodobá a střednědobá aktiva jsou více kompletně financována krátkodobým a střednědobým kapitálem, ze kterého je financována ještě část dlouhodobých aktiv.

U posledního ukazatele likvidity, tj. poměru struktury aktiv, se sleduje poměr rychle likvidních aktiv oproti celkovým aktivům. Do rychle likvidních aktiv jsou zahrnovány zůstatky na běžných účtech u jiných bank, některé druhy cenných papírů, mající formu pohledávek za státem a dále rezervy na aktivech. Doporučovaná hodnota pro banky je 0,1.

Přes veškerou regulaci bankovního dohledu je nutno říci, že pravděpodobně neexistuje banka, která by byla schopna v jakýkoliv okamžik vyplatit všechny své vklady. Z toho důvodu náhlá ztráta nedůvěry ze strany klientů, která může vést až k útoku na vklady („runu na banku“), při kterém klienti banky hromadně vybírají svoje vklady či je převádějí je do jiných bank kvůli obavě, že by banka nebyla později vklady vyplatit, může banku dostat do mnohem závažnější situace, která by ohrozila stabilitu banky mnohem vážněji, než případná krátkodobě vykazovaná ztráta. Právě z těchto důvodů je run na banku pravděpodobně jednou z největších mūr všech vedoucích pracovníků bank a každé rozumné vedení banky se banky se bude snažit tomuto útoku na vklady častému při ztrátě důvěry v banku vyhnout. Na druhé straně přiměřenost likvidity banky není samospasitelná, nicméně by měla omezit dlouhodobé chování bank, které by bylo na úkor snížení likvidity.

2.6.4 Úvěrová angažovanost

Úvěrová angažovanost jako jedno z pravidel dohledu a regulace zahrnuje především pravidla pro tvorbu úvěrů (ve smyslu pohledávek za klienty) a mimo-bilančních položek co do jejich výše ve vztahu k jednomu dlužníkovi, případně k subjektům se zvláštním vztahem k bance ve smyslu spřízněných osob, jako jsou akcionáři, členové vedení, zaměstnanci apod., nebo ekonomicky spjaté skupině dlužníků. O tu se jedná tehdy, pokud jsou členové této skupiny nějakým způsobem propojeni tak, že jedna osoba fakticky ovládá druhou nebo

případné finanční potíže jedné z propojených osob mohou způsobit potíže alespoň jedné z ostatních propojených osob. Důvodem pro omezování přílišné angažovanosti vůči jedné osobě či skupině je na jedné straně omezení rizika, které by banka podstoupila v případě přílišné orientace na jednotlivého klienta či skupinu, a dále omezení případných možných následků, které by bance přinesly problémy klienta a následné nesplácení úvěru. Z tohoto důvodu jsou banky povinny diverzifikovat svá aktiva a tím minimalizovat tzv. úvěrové riziko.

Limity čisté angažovanosti bankovního portfolia banky

Ty jsou upraveny opatřením ČNB č. 2 ze dne 3. července 2002 o kapitálové přiměřenosti bank a dalších pravidlech obezřetného podnikání na individuálním základě a banky podléhající dohledu a regulaci tedy musí splňovat v ČR následující podmínky:

- Čistá angažovanost bankovního portfolia banky vůči jedné osobě nebo jedné ekonomicky spjaté skupině osob s výjimkou osob uvedených v odstavci 2 § 4 opatření ČNB č. 2 ze dne 3. července 2002 nesmí přesáhnout 25 % kapitálu banky podle § 3 odst. 1 opatření ČNB č. 2 ze dne 3. července 2002 sníženého o využitý tier 3.
- Čistá angažovanost bankovního portfolia banky nesmí přesáhnout 20 % kapitálu banky podle § 3 odst. 1 sníženého o využitý tier 3 podle § 12 odst. 11 vyhlášky vůči
 - a) osobě, která má k bance zvláštní vztah¹⁷
 - b) ekonomicky spjaté skupině osob, v níž alespoň jedna osoba je osobou se zvláštním vztahem k bance,
 - c) ekonomicky spjaté skupině osob, přičemž alespoň na jedné osobě má kvalifikovanou účast¹⁸ osoba se zvláštním vztahem k bance,
 - d) právnické osobě, ve které má banka kvalifikovanou účast, nebo
 - e) ekonomicky spjaté skupině osob, v níž alespoň jedna osoba je osobou, ve které má banka kvalifikovanou účast.
- Úhrn čistých angažovaností bankovního portfolia vůči osobám nebo ekonomicky spjatým skupinám osob podle odstavce 1 a 2, vůči nimž čistá angažovanost dosahuje 10 a více procent kapitálu podle § 3 odst. 1 sníženého o využitý tier 3, nesmí přesáhnout 800 % kapitálu banky podle § 3 odst. 1 sníženého o využitý tier 3. Pokud je osoba zařazena ve více ekonomicky spjatých skupinách osob, s výjimkou případů, kdy je angažovanost rozdělena na poloviny, se pro účely tohoto limitu čistá angažovanost bankovního portfolia

¹⁷ Upravuje § 19 odst. 1 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů

¹⁸ Upravuje § 17a zákona č. 21/1992 Sb.

vůči této osobě zahrne pouze do jedné ekonomicky spjaté skupiny. Pro účely sledování limitu 800 % se potom zahrnuje i čistá angažovanost bankovního portfolia vůči ekonomicky spjaté skupině, jejíž objem klesl pod 10 % kapitálu banky podle § 3 odst. 1 sníženého o využitý tier 3.

- Limitům čisté angažovanosti bankovního portfolia banky nepodléhá angažovanost vůči
 - a) centrálním vládám států zóny A,¹⁹
 - b) centrálním bankám států zóny A,
 - c) centrálním vládám států zóny B, pokud příslušné pohledávky jsou denominovány a financovány v národní měně subjektu a nedošlo k restrukturalizaci suverénního dluhu daného státu,
 - d) centrálním bankám států zóny B, pokud příslušné pohledávky jsou denominovány a spláceny v národní měně subjektu a nedošlo k restrukturalizaci suverénního dluhu daného státu,
 - e) Evropským společenstvím.²⁰

2.6.4.1 Centrální registr úvěrů

V souvislosti s právní úpravou čisté angažovanosti bych se ráda zmínila o dalším nástroji, který pomáhá bankám regulovat riziko poskytnutí úvěru rizikovému klientu a tím je Centrální registr úvěrů. Na základě dlouhodobého provozování obdobných úvěrových registrů v zahraničí, zejména v EU, byl zjištěn předpoklad pozitivního působení registrů na snižování podílu rizikových pohledávek v bankovním sektoru. Jedná se o informační systém, který soustřeďuje informace o úvěrových závazcích fyzických osob podnikatelů a právnických osob a umožňuje operativní výměnu těchto informací mezi účastníky registru. Účastníkem registru jsou všechny banky a pobočky zahraničních bank, působící na území České republiky a další osoby, stanoví-li tak zvláštní zákon (v současné době Česká konsolidační agentura). Povinností účastníka CRÚ je provádění pravidelné měsíční aktualizace databáze CRÚ. Přístup k informacím je umožněn jednotlivým účastníkům a České národní bance v rozsahu potřebném pro zajištění provozu CRÚ při splnění vyhlášky č. 164/2002 Sb. České národní banky ze dne 10. dubna 2002 o podmínkách přístupu k informacím v informační databázi České národní banky - Centrální registr úvěrů.

¹⁹ viz Číselníky pro výkaznictví bank a poboček zahraničních bank vůči ČNB, Kódy zemí ISO, geografické a ekonomické rozdělení světa

²⁰ Věstník ČNB částka 8/2002 ze dne 26. července 2002, opatření ČNB č. 2 ze dne 3. července 2002 o kapitálové přiměřenosti bank a dalších pravidlech obezřetného podnikání na individuálním základě

2.6.5 Poskytování informací

Poskytování informací jako další z pravidel dohledu a regulace lze rozdělit na informační povinnost bank ve vztahu k instituci dohledu a dále informační povinnost ve vztahu k veřejnosti. V České republice je rozsah a četnost zasílání informací centrální bance upraven formou vyhlášek a opatření, jež ČNB vydává. Aktuální úpravu rozsahu a četnosti požadovaných informací lze nalézt v opatření České národní banky č. 2 ze dne 15. března 2007, kterým se mění opatření české národní banky č. 1 ze dne 30. prosince 2003, kterým se stanoví minimální požadavky na uveřejňování informací bankami, ve znění opatření české národní banky č. 9 ze dne 22. prosince 2004.

Přes určité odlišnosti v různých zemích se praxe již relativně ustálila a banky poskytují informace víceméně v harmonizované formě a obdobích:

- denně až měsíčně: podrobné informace o všech bilančních a mimobilančních položkách atd.
- měsíčně a čtvrtletně: konsolidované účetní výkazy atd.
- ročně: výroční zpráva, zpráva auditora atd.

V případě dekádních, měsíčních či čtvrtletních období se často jedná informace nutné pro výpočty například kapitálové přiměřenosti, nebo pro výpočty velikosti povinných minimálních rezerv apod. Ty banky musí například oznamovat do 25. dne následujícího měsíce, více v kapitole povinné minimální rezervy.

Banky jako takové musí dále informovat regulátora trhu v následujících situacích:

- snížení přímého nebo nepřímého podílu na bance pod 10 %, 20 %, 33% nebo 50 % hlasovacích práv
- účasti na základním kapitálu banky pod výše uvedené limity nebo v případě ztráty kontroly nad bankou, a dále v případě záměru převést takový objem akcií nebo jiných práv, který sám o sobě představuje kvalifikovanou účast na bance, přičemž tato povinnost se vztahuje i na osoby jednající ve shodě
- změny stanov,
- personální změny ve statutárním orgánu banky a na místech vedoucích zaměstnanců banky,
- při záměru otevřít pobočku nebo zastoupení banky v zahraničí,
- nabytí kvalifikované účasti na jiné právnické osobě.

Dále banky musí splnit podmínku poskytnutí informací i veřejnosti. Nutnost zveřejňování určitých významných skutečností z oblasti hospodaření a finanční situace bank vychází z velké informační asymetrie v bankovní oblasti, která je takto zmírňována. Ta by vzhledem ke specifičnosti podnikání v bankovním sektoru by mohla mít již zmíněné závažnější dopady. Klienti bank totiž nemají možnost získat dostatek informací k tomu, aby byli schopni dostatečně analyzovat finanční zdraví jednotlivých bank. Jak by ostatně mohli, když se to v některých případech nepodaří ani orgánům regulátora a to mají teoreticky neomezený přístup k informacím. Hlavním zdrojem veřejných informací je bankou povinně vydávaná výroční zpráva. Její součástí jsou kompletní bilance banky, výkaz zisku a ztráty a další informace z účetní závěrky za běžné a minulé účetní období, výrok auditora týkající se účetní závěrky, údaje o finanční situaci banky a o uplynulém a dalším předpokládaném vývoji jejího podnikání. Banka je povinna zveřejnit do 4 měsíců od konce účetního období výroční zprávu vyhotovenou podle zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví a konsolidovanou výroční zprávu, též vypracovanou podle zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví. V této lhůtě je banka povinna též předložit výroční zprávu a konsolidovanou výroční zprávu České národní bance. Banky rovněž musejí ve svých prostorách srozumitelným způsobem informovat klienty, resp. potenciální klienty, o podmínkách pro přijímání vkladů (včetně vztahu na pojištění vkladů), poskytování úvěrů a poskytování dalších bankovních služeb.

2.6.6 Ochrana před nelegálními praktikami

Ta spočívá v nutnosti vybudovat ochranné mechanismy v boji proti nelegálním praktikám jako jsou legalizace příjmů z nezákonných činností, obchodování s důvěrnými informacemi, podvody ze strany managementu a akcionářů banky apod. Orgány regulace a dohledu v tomto směru usilují o vytvoření co nejúčinnějších pravidel, které by tyto praktiky co nejvíce znemožnily. Bankovní sféra byla vždy potenciálně velmi výnosná proto může být pro podvodníky relativně přitažlivá. Účinnost vybudování ochranných mechanismů však vzhledem k existenci vysoce organizovaných nadnárodních skupin závisí na pokud možno co nejjednodušším postupu jednotlivých národních regulátorů a na harmonizaci jejich postupů. Podívejme se nyní detailněji na jednotlivé nelegální praktiky a boj s nimi.

2.6.6.1 Praní špinavých peněz

S rozvojem nových finančních instrumentů a bankovních aktivit, s růstem počtu úvěrových institucí a s jejich snahou udržet si konkurenceschopnost, roste také možnost spekulace a nelegálního obcházení stanovených pravidel. Vzhledem k odhadovanému celosvětovému objemu zlegalizovaných výnosů někde mezi 800-2000 miliardami amerických dolarů, je zřejmé, že tento problém v posledních letech rozhodně není nevýznamný nebo by měl být bagatelizován. Vzhledem k velmi často nadnárodnímu charakteru této činnosti, při které se jedná o získání legitimacy pro hotovostní peníze z různých forem organizovaného zločinu, byla dokonce založena mezinárodní organizace FATF – Financial Action Task Force on Money Laundering, která má pomoci při řešení tohoto problému. Jedná se o nezávislou skupinu několika desítek právnických organizací, která byla založena na summitu zemí G7 v roce 1989 v Paříži.

Z pohledu bank nemusí vždy probíhat praní špinavých peněz prostřednictvím bank, ale díky jejich velikosti a významu co se týká finančního zprostředkování je zřejmý jejich podíl při identifikaci podezřelých transakcí.

Proces praní špinavých peněz je často rozdělen do tří etap :

- Placement - Peněžní hotovosti získané nezákonnou činností se vhodně shromažďují a v hotovosti umísťují do peněžního oběhu, k čemuž dochází formou rozmělnění na menší částky a uložení na jednotlivé účty
- Layering - Výnosy z trestné činnosti se oddělují od svého nezákonného zdroje (zametání stop složitými bankovními převody z konta na konto a jinými finančními operacemi tak, aby nebylo možné zjistit, kdo, kdy a jakým způsobem je do finančního systému vložil)
- Integration - Nezákonně získanému bohatství se uděluje zjevná legitimita (soustředění peněžních částek zpět k úhradě potřeb vlastníku nelegálních peněz, zapojení peněz do legálního hospodářství)

Významným právním předpisem z této oblasti je zákon č.61/1996 Sb. „o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a o změně a doplnění souvisejících zákonů“ ve znění pozdějších předpisů. Ten byl do dnešního dne svého schválení již jedenáctkrát novelizován. Zákon vychází z obsahu Směrnice Rady č. 91/308/EHS ze dne 10. 6. 1991 o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz, ve znění směrnice

Evropského parlamentu a Rady č. 2001/97/ES ze dne 4. 12. 2001 a v jejich souladu stanoví opatření proti legalizaci výnosů z trestné činnosti i v naší republice.

Zákon velmi přesně a hlavně široce definuje tzv. povinné osoby v odstavci 7, § 1 zák. č. 61/1996 Sb. Ty potom musí plnit hlavně následující povinnosti, ať již se jedná o fyzickou nebo právnickou osobu.

2.6.6.1.1 Povinnost identifikace²¹

Jestliže povinná osoba je účastníkem obchodu v hodnotě převyšující částku 15 000 EUR či ekvivalent jakékoliv měny na základě kurzu vyhlášeného Českou národní bankou, vždy identifikuje účastníky obchodu, pokud tento zákon dále nestanoví jinak. Za platbu v hotovosti se považuje i platba vysoce hodnotnými komoditami, jako jsou například drahé kovy nebo drahé kameny.

2.6.6.1.2 Povinnost uchovávat stanovené údaje²²

Povinná osoba v době trvání smluvního vztahu nebo při dalších obchodech kontroluje platnost a úplnost identifikačních údajů v zákoně uvedených a je povinna zaznamenávat jejich změny. Získané údaje uchovává povinná osoba po dobu 10 let od ukončení vztahu se zákazníkem.

2.6.6.1.3 Oznamovací povinnost²³

Zjistí-li povinná osoba v souvislosti se svou činností podezřelý obchod, je povinna to oznámit do 5 dnů ministerstvu s uvedením všech zjištěných identifikačních údajů účastníků obchodu. Zákon zde ukládá povinnost sdělit identifikační údaje jak povinné osoby, tak i identifikační údaje toho, koho se oznámení týká, včetně čísla účtů ohledně kterých se oznámení podává. Blíže náležitosti oznámení podezřelého obchodu upravuje vyhláška č. 344/2004 Sb. v příloze č. 2 k vyhlášce. Splnění oznamovací povinnosti přitom není porušením zákonné povinnosti mlčenlivosti uložené podle zvláštního zákona a oznámením podezřelého obchodu není dotčena povinnost stanovená ve zvláštním zákoně oznámit skutečnosti nasvědčující spáchání trestného činu.

²¹ § 2 zák. č. 61/1996 Sb.

²² § 3 zák. č. 61/1996 Sb.

²³ § 4 zák. č. 61/1996 Sb.

2.6.6.1.4 Povinnost odkladu splnění příkazu²⁴

Povinná osoba může splnit příkaz klienta týkající se podezřelého obchodu nejdříve po uplynutí 24 hodin od přijetí oznámení ministerstvem, pokud hrozí nebezpečí, že bezodkladným splněním by mohlo být zmařeno nebo podstatně ztíženo zajištění výnosu. Jestliže si prověření podezřelého obchodu vyžádá delší dobu, může ministerstvo v uvedené lhůtě uložit povinné osobě, aby prodloužila dobu, na kterou se odkládá splnění příkazu klienta, nejdéle však na dobu 72 hodin od přijetí oznámení. Důležité je, že povinná osoba v takovém případě neodpovídá za škodu vzniklou splněním povinnosti; odpovědnost za takovou škodu nese stát, pokud příkaz klienta nesměřoval k provedení podezřelého obchodu. Nárok na náhradu škody je třeba uplatnit u Ministerstva financí.

2.6.6.1.5 Povinnost mlčenlivosti²⁵

Oznamovatel je povinen o oznámení podezřelého obchodu nebo o úkonech učiněných ministerstvem podle tohoto zákona zachovávat mlčenlivost ve vztahu ke třetím osobám, včetně osob, jichž se sdělené informace týkají. Porušení povinnosti mlčenlivosti je přestupkem, za který lze v řízení podle zvláštního zákona uložit pokutu až do výše 200 000 Kč.

2.6.6.1.6 Systém vnitřních zásad a školicí programy k uplatňování zákona²⁶

Dle uvedeného zákona dále musí povinná osoba zavést a uplatňovat odpovídající postupy vnitřní kontroly a komunikace za účelem naplnění povinností stanovených tímto zákonem v rozsahu platných povolení či oprávnění systém vnitřních zásad, postupů a kontrolních opatření k naplnění tohoto zákona. Ten je vypracováván ve smyslu zásady „Poznej svého klienta“, která je definována v §3 až 8 Opatření České národní banky č. 1 ze dne 8. září 2003 k vnitřnímu řídicímu a kontrolnímu systému banky pro oblast předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti.

Celosvětový nepsaný primát v podílení se na těchto nelegálních transakcích v poslední době vede Rusko a jeho bankovní systém. Díky tomu dokonce bylo „doporučeno“ anglickou centrální bankou, aby o licence či souhlas se zřízením pobočky ve Velké Británii ani nežádaly a americký FED systém podobně diplomatickou cestou dal toho „nedoporučení“ s odkazem

²⁴ § 6 zák. č. 61/1996 Sb.

²⁵ § 7 zák. č. 61/1996 Sb.

²⁶ § 9 zák. č. 61/1996 Sb.

na požadavek minimální délky doby podnikání, kterou žádná z ruských bank nemohla splnit. Ve vyspělých zemích je navíc běžné, že prokázané vědomé podílnictví na praní špinavých peněz by bylo důvodem k odebrání bankovní licence.

2.6.6.2 Obchody s využíváním důvěrných informací

Další z nelegálních praktik potlačovanou ze strany regulátorů bankovního trhu jsou obchody, při kterých dochází k využití neveřejných a důvěrných informací. Většinou se jedná o zneužití exkluzivních informací při obchodech s cennými papíry. Při vymezování hranic těchto obchodů, kdy dojde k využití neveřejných informací, panuje prozatím nejednoznačnost názorů. Panují odlišné názory např. pokud banka použije informace o svých klientech při rozhodování o investicích a proto ani řešení této oblasti zatím není jednoznačně dané. Další problematika nastává v případech, kde banka funguje na jedné straně jako subjekt poskytující úvěr a na straně druhé správce majetkových účastí. Z těchto důvodů zůstává oddělení komerčních a investičních bank, nebo je alespoň řešeno samostatnými odděleními bank. Je však samozřejmě otázkou, nakolik dokážou zabránit tomuto průniku informací.

2.6.6.3 Podvody členů vedení bank

Vzhledem k velmi omezené možnosti ovlivnit rozhodování managementu bank ze strany klientů jsou již od založení banky kladeny značné požadavky na morální a vědomostní vlastnosti vedení banky. Udělování bankovních licencí v tomto případě hraje zásadní roli ve snaze omezit případné krádeže či podvody ze strany zaměstnanců bank. Regulace a dohled bank v této oblasti podniká následující opatření:

- podmínky způsobilosti jak kvalifikační tak morální na vedení banky
- požadavky na vnitrobankovní kontrolní systém nezávislý na vedení banky
- úvěrové limity na jednu ekonomicky propojenou skupinu
- princip kontroly 2 pracovníků (princip 4 očí), kdy každou operaci musí schvalovat dva organizačně si nepodřízení zaměstnanci banky
- limity podílů na vlastnictví vlastníků banky

Podvody na kterých se aktivně podílí zaměstnanci bank jsou vždy velmi složité na prokázání a objevení. Jedná se totiž o lidi, kteří znají kontrolní mechanismy bank a jejich jednání je úmyslné, díky čemu je mnohem hůře zachytitelné ze strany regulátora.

2.6.7 Povinné pojištění vkladů

V možnostech bankovní regulace a dohledu v tržních podmínkách není a nemůže být zabránění krachu každé banky. Z důvodů ochrany úspor svých vkladatelů jsou banky povinny neanonymní vklady pojistit. Pokud tedy klient např. v důsledku svých neodborných znalostí nebo nedostatečných informací svěří svoje prostředky bance, která se dostane do úpadku a následné likvidace, nebude ztráta jeho prostředků absolutní a díky danému pojištění mu bude převážná část vkladu vyplacena z pojistného fondu.

Tento nástroj dohledu a regulace má stejně jako ostatní nástroje za úkol udržovat bankovní systém stabilní bez závažných výkyvů, které by měly vliv na celou ekonomiku. Tím, že jsou vklady pojištěny, přináší to následující efekty. Bankovníctví jako také se díky této „pojistce“ jako celek stává důvěryhodnější pro klienty. V porovnání s jinými finančními institucemi se tak banky mohou zdát bezpečnější, je ale nutné vzít v potaz i odvrácenou stranu povinného pojištění vkladů, kterou je cena pojištění a negativní přínosy, které pojištění může přinést. Ve chvílích kdy jsou vklady pojištěny, je jasné, že se musí objevit v nákladech banky cena tohoto pojištění a díky tomu klesne bankám ziskovost oproti případu, kdy by pojištěny nebyly, nebo se cena pojištění projeví ve zdražení poskytovaných úvěrů a služeb či jako snížení úrokové míry z vkladů klientů, resp. jako určitá kombinace všech těchto jevů. Systém povinného pojištění vkladů tak přináší zúčastněným institucím určitou konkurenční výhodu oproti ostatním nepojištěným institucím ale v rámci systému pojištění zvýhodňuje rizikovější banky, kterým tak snižuje motivaci riziko omezovat. Nepříjemnou vlastností, kterou pojištění vkladů přináší, je tzv. „morální hazard“. Na ten lze nahlížet ze dvou úhlů pohledu. Morální hazard je chování ekonomického subjektu ve snaze maximalizovat zisk v případě, že případnou možnou ztrátu neponese alespoň částečně on. Toto chování můžeme sledovat jak na straně banky, tak klientů. Ti v takové situaci totiž nejsou nuceni rozlišovat mezi lepšími a horšími bankami a jejich rozhodování bude mnohem více závislé na ceně, kterou banka za volné prostředky nabídne, tedy úroku. Úrok je ale přímo úměrný riziku a subjekt tak díky pojištění může investovat do banky s vyšším úrokem, kam by normálně díky vyššímu riziku neinvestoval, ale proti kterému je pojištěním vkladů krytý. Stejně tak jako existuje morální hazard na straně klientů bank, existuje morální hazard na straně bank, kdy existuje povinnost uhradit případnou část ztrát vkladatelů při úpadku banky ze strany akcionářů. Morální hazard zde spočívá v menších obavách akcionářů a managementu z rizikovějších operací, neboť případné ztráty vkladatelů kryje Fond pojištění vkladů. Ten je svým způsobem modifikací odpovědnosti akcionářů podílet se na těchto ztrátách. Tento negativní jev je v současných

ekonomikách eliminován limity pojištěných vkladů, kdy v případě problémů a následném úpadku banky klienti sice budou odškodněni z pojistného fondu, ale nikoliv však v plné výši. V praxi se používají různé varianty stanovení limitu.

V České republice ve funkci pojistitele vkladů působí Fond pojištění vkladů, který vznikl zákonem č. 156/1994 Sb. ze dne 24. července 1994. Činnost Fondu je upravena v § 41a až § 41m zákona o bankách č.21/1992 Sb. Podle zákona o bankách jsou všechny banky a pobočky zahraničních bank, s výjimkou stanovenou v § 41l zákona o bankách a s výjimkou stanovenou v § 5a zákona o bankách, která je účinná ode dne vstupu smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii v platnost, povinny účastnit se systému pojištění pohledávek z vkladů a přispívat v rozsahu stanoveném zákonem o bankách do Fondu.

Podle § 41c zákona o bankách, jsou pojištěny veškeré pohledávky z vkladů v české nebo cizí měně, včetně úroků, při splnění požadavků na identifikaci vkladatelů podle § 41c odst. 3 zákona o bankách, které jsou evidované jako kreditní zůstatky na účtech či vkladních knížkách, nebo potvrzené vkladovým certifikátem, vkladním listem či jiným obdobným dokumentem. Fyzické osoby jsou identifikovány jménem, příjmením, adresou a datem narození nebo rodným číslem vkladatele, popřípadě identifikačním číslem, právnické osoby obchodní firmou nebo názvem právnické osoby, jejím sídlem, v případě tuzemských právnických osob též identifikačním číslem. Pojištění se nevztahuje na pohledávky z vkladů bank, finančních institucí, zdravotních pojišťoven a státních fondů. Pojištěny nejsou také pohledávky z vkladů, které je banka oprávněna zčásti zahrnout do svého kapitálu (podřízený dluh). Systém pojištění pohledávek z vkladů se dále nevztahuje na směnky a jiné cenné papíry.

Fond vyplácí oprávněným osobám náhrady vkladů u bank, poboček zahraničních bank a stavebních spořitelů, které nejsou schopny dostát svým závazkům za zákonných a smluvních podmínek. Podle současného znění tohoto zákona jsou pojištěny veškeré neanonymní korunové i devizové vklady fyzických i právnických osob. Náhrady vkladů oprávněným osobám se vyplácejí v českých korunách ve výši 90 % vkladu, maximálně do výše 25 000 EUR na jednu osobu u jedné banky s výjimkou osob, které mají k dotčené bance zvláštní vztah a vlastníci vkladů vzniklých v souvislosti s legalizací výnosů z trestné činnosti, za kterou byly soudem v trestním řízení pravomocně odsouzeni.

2.6.8 Věřitel poslední instance

Centrální banka může poskytovat obchodním bankám několik druhů úvěrů. Jedná se buď o úvěry poskytnuté za účelem regulace peněžní zásoby nebo jako pomoc k překlenutí jejich dočasných problémů s likviditou. K takovému kroku, kdy banka poskytuje při problémech s likviditou, se přistupuje většinou v případech, kdy banka vyčerpala všechny ostatní možnosti doplnění likvidity a centrální banka se tak stává tzv. věřitelem poslední instance tj. posledním subjektem, který bance může poskytnout úvěrovou pomoc (tzv. nouzový úvěr).

Důvodem centrální banky poskytnout pomoc bankám je nebezpečí, že nevyřešení a prohlubování likvidních problémů může vést až ke ztrátě solventnosti a krachu banky, což by mohlo vést k ohrožení stability celého bankovního sektoru. Zde se hovoří o tzv. systémovém riziku. Jeho výše bývá často považována za přímo úměrnou velikosti postižené banky. Proto jsou někdy velké banky označovány jako „too-large-to-fail“ neboli příliš velké na to, aby mohlo dojít k jejich úpadku.

Věřitelem poslední instance je v České republice ČNB. Z této pozice poskytuje obchodním bankám úvěrovou pomoc při řešení jejich dočasných problémů s likviditou v případě vyčerpání ostatních možností. Zákon o ČNB²⁷ uvádí, že ČNB může od bank za určitých podmínek nakupovat směnky nebo cenné papíry se státní zárukou²⁸, poskytnout bankám na dobu nejvýše tří měsíců úvěr zajištěný blíže specifikovanými cennými papíry a v zájmu zachování likvidity banky jí může výjimečně poskytnout krátkodobý zajištěný úvěr opět maximálně na dobu nejvýše tří měsíců.

Charakter nouzového úvěru mají zejména lombardní úvěry a úvěry na povinné minimální rezervy. Lombardní úvěry patří k nejlevnějším úvěrům centrální banky jako věřitele poslední instance. Jejich aktuální sazbu je možné kdykoliv najít na internetových stránkách ČNB. Jsou povinně kryty zástavou vysoce bonitních cenných papírů, přesto jejich prostřednictvím centrální banka poskytuje bankám prostředky pouze v určitém procentu z tržní hodnoty zastavovaných cenných papírů. Úvěry na povinné minimální rezervy slouží k doplnění těchto rezerv do předepsané výše. Centrální banka si však při poskytnutí tohoto

²⁷ Upravuje § 29 zákona č. 6/1993 Sb.

²⁸ Upravuje § 28 zákona č. 6/1993 Sb.

úvěru může stanovit poměrně vysokou (sankční) úrokovou sazbu. Modifikací těchto úvěrů jsou úvěry na účtu platebního styku u ČNB. Slouží k doplnění prostředků (jimiž mohou být i PMR) k provádění plateb mezibankovního zúčtování.

Nouzové úvěry ČNB by měly sloužit především k překonávání krátkodobých resp. dočasných likvidních obtíží. Banky musí co nejdříve přijmout účinná opatření k řešení těchto problémů a zabránit tak jejich dalšímu prohlubování. Dlouhodobější nedostatky v likviditě vyžadují přímý dohled ČNB nad opatřeními k nápravě a jejich dodržování, což může v případě zjištění závažných nedostatků v řízení banky vést až k uvalení nucené zprávy na postiženou banku či případně odnětí bankovní licence.

2.6.9 Povinné minimální rezervy

Podle Opatření České národní banky č. 2/2003 ze dne 23. září 2003 ve znění pozdějších úprav, kterým se stanoví minimální výše likvidních prostředků a podmínky tvorby povinných minimálních rezerv, je každá banka a pobočka zahraniční banky podnikající na území České republiky v režimu jednotné licence povinna uložit a udržovat na svém účtu u ČNB určitý předem stanovený objem likvidních prostředků, tzv. povinné minimální rezervy (PMR). Banky je mohou udržovat na účtu platebního styku ve Zúčtovacím centru ČNB, na účtu pro výběry a skládání hotovostí nebo na zvláštním účtu pro držení PMR u ČNB. Předepsaný objem PMR je v současné době stanoven na 2% ze základny pro výpočet PMR.

Touto základnou je objem primárních závazků dané banky (tj. především vkladů od nebankovních subjektů), jejichž splatnost nepřevyšuje dva roky. Dále základnu pro výpočet tvoří: úvěry z repo obchodů přijaté od klientů se splatností do 2 let včetně, emitované neobchodovatelné dluhové cenné papíry se splatností do 2 let včetně, emitované neobchodovatelné dluhové cenné papíry se splatností do 2 let včetně v držení bank, emitované ostatní dluhové cenné papíry se splatností do 2 let včetně, emitované ostatní dluhové cenné papíry se splatností do 2 let včetně v držení bank.

Základ pro výpočet PMR pro tzv. udržovací období se zjistí z položek bilance sestavené ke konci měsíce, který o jeden měsíc předchází ten, v němž začíná příslušné

udržovací období²⁹. Banka je povinna udržovat během daného období v průměru alespoň minimální denní zůstatek PMR. Prostředky až do výše předepsaného objemu PMR byly od roku 2001 bankám úročeny během udržovacího období do výše stanovené povinnosti průměrnou dvoutýdenní repo sazbou³⁰ ČNB (v letech 1990 - 2000 nebyly úročeny vůbec). Pokud však banka stanovenou výši PMR nedodrží, je ČNB oprávněna zúčtovat jí z chybějící částky úrok ve výši dvojnásobku platné lombardní sazby³¹.

PMR jako takové jsou nejenom nástroj bankovního dohledu a regulace, ale jsou jedním z nástrojů měnové politiky centrální banky avšak jejich současný význam je však v této oblasti poměrně malý. Slouží spíše jako prostředek Zúčtovacího centra ČNB k zajištění plynulého mezibankovního platebního styku.

2.7 Právní úprava bankovního dohledu

Bankovní dohled v České republice je vykonáván Českou národní bankou (ČNB). Jeho práva a povinnosti vymezuje zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o ČNB) a zákon č. 21/1992 Sb. o bankách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon o bankách stanovuje tzv. základní pravidla obezřetného podnikání bank, která je banka povinna dodržovat. Jejich cílem je omezení rizik bankovního podnikání tak, aby nedošlo k poškození zájmů vkladatelů z hlediska návratnosti jejich vkladů a k ohrožení bezpečnosti a stability banky. Pravidla obezřetného podnikání vycházejí z doporučení Basilejského výboru pro bankovní dohled při Bance pro mezinárodní platby (BIS) a ze směrnic ES (Evropských společenství). Postupné změny těchto pravidel, která prochází neustálým vývojem a zdokonalováním, jsou podrobně rozvedeny v řadě vyhlášek a opatření ČNB.

²⁹ Udržovací období začíná vždy první čtvrtek v měsíci a končí středou před prvním čtvrtkem v měsíci následujícím, upravuje §2 odst. 4 Opatření České národní banky č. 2/2003

³⁰ Základem pro výpočet průměrné úrokové sazby je limitní sazba pro 2T repo operace České národní banky vyhlášená ve Věstníku České národní banky

³¹ Změna ze dne 18.4.2006, do té doby bylo úročeno dvojnásobkem diskontní sazby

2.7.1 První, druhá a třetí bankovní směrnice

Na mezinárodním poli tuto problematiku upravují Směrnice Evr. parlamentu a Rady ES.

První bankovní směrnice³² byla přijata v roce 1977 tehdejší Radou Evropského společenství a za cíl si dávala koordinaci zákonů, nařízení a předpisů vztahujících se ke zřizování a provozování bankovních institucí, odstranění překážek mezinárodních bankovních operací, zřizování poboček v rámci vnitřního trhu, standardy dohledu nad bankovním systémem a harmonizaci úvěrových podmínek.

Směrnice obsahuje definici banky jako úvěrové instituce, která přijímá vklady nebo jiné splatné fondy od veřejnosti a poskytuje úvěry na vlastní účet. Následně upravuje podmínky, které musí splnit pobočky úvěrové instituce pokud chtějí zahájit činnost v jiném členském státě unie než ve kterém mají sídlo. Tyto podmínky označuje jako princip národního zacházení, které definují zákaz diskriminace poboček institucí oproti domácím bankám, na druhou stranu směrnice ale nevyklučuje možnost, aby přijímající členský stát vyžadoval nad rámec "domácí" licence dodatková oprávnění, což může vyvolat dodatečný čas a náklady.

Směrnice stanoví pouze minimální požadavky pro udělení bankovní licence, členským státům zůstává pravomoc si stanovit další podmínky a postupy spolupráce mezi orgány dohledu v členských státech.

Druhá bankovní směrnice³³ byla přijata opět Radou ES v prosinci 1989 a vstoupila v platnost roku 1993.

Základním přínosem bylo ustanovení principu uznávání jednotlivě udělovaných národních bankovních licencí v celé Evropské unii. V souvislosti s ustanovením tohoto principu byl upraven i bankovní dohled národních centrálních bank(či jiných národních regulátorů), kteří dle této směrnice dohlíží i nad pobočkami banky, které udělila licenci, přestože se pobočka

³² První bankovní směrnice 77/780/EHS Rady ES ze 12. prosince 1977 o koordinaci zákonů, nařízení a správních předpisů vztahujících se ke zřizování a provozování obchodní činnosti úvěrových institucí

³³ Druhá bankovní směrnice 89/646/ EHS Rady ES ze 15. prosince 1989 o koordinaci zákonů, nařízení a správních předpisů vztahujících se ke zřizování a provozování obchodní činnosti úvěrových institucí, kterou se mění a doplňuje směrnice 77/780/EHS.

nachází v jiné zemi uvnitř Evropské unie. Dále součástí této směrnice byla úprava procesu harmonizace standardů bankovního dohledu členských zemí.

Třetí bankovní směrnice³⁴ přijatá roku 1995 Radou EU, schválená Evropským parlamentem se týká nejen bankovního systému, ale celého finančního systému a upravuje nejen na bankovní dohled, ale i dohled kapitálový a dohled nad trhem pojišťoven.

Směrnice zavádí tzv. Zásady obezřetného dohledu nad institucemi fungujícími v rámci konsolidačního propojení na finančního trhu při stanovení hraniční majetkové účasti nad 20% základního kapitálu. Dále se zaměřuje na posílení výměny mezibankovních informací a jednotné povinnosti auditorů.

2.7.2 Basel II

Vzhledem k velmi rychlému vývoji finančních trhů, finančních nástrojů a interních bankovních systémů řízení rizik by bylo bláhové se domnívat, že bankovní vývoj někdy dosáhne určitého stádia, kdy si instituce regulace bude moci říci, že je hotova s úpravami jednotlivých podmínek dohledu a dále už není co měnit. Tento proces dohledu a následné regulace musí vždy brát v úvahu pokrok na bankovním trhu a reagovat na aktuální, i když to nemusí být krátkodobé ale spíše střednědobé či dlouhodobé potřeby.

Právě s tímto cílem zvýšení bezpečnosti a stability nejen bankovního, ale celého finančního systému, a s cílem posílit narovnat konkurenci mezi bankami a umožnit používání komplexnějších přístupů řízení rizik pro regulatorní účely vypracoval Basilejský výbor pro bankovní dohled (Basel Committee on Banking Supervision) v roce 1999 první návrh nových pravidel pro stanovení potřebné kapitálové přiměřenosti označovaný jako Basel II. Plný název zní Nová basilejská kapitálová dohoda, originální název The New Basel Capital Accord. Finálně byl Basel II publikován Basilejským výborem dne 26. června 2004 po jeho odsouhlasení guvernéry centrálních bank a představiteli orgánů dozoru zemí G10.

Úprava kapitálové přiměřenosti Basel I tak jak byla vysvětlena v kapitole Přiměřenost kapitálu by šla s trochou zjednodušení popsat následovně. Pokud se banka rozhodne půjčit klientovi 100 jednotek, z těchto 100 jednotek musí být alespoň 8 jednotek z vlastního kapitálu

³⁴ Směrnice 95/26/ES z 29. června 1995

banku a zbývající část z peněz, které si v bance někdo uloží. V případě, že by klient banky byla jiná banka, musí být úvěr kryt z vlastního kapitálu pouze ve výši 1,6 jednotky a v případě že by banka půjčovala některé z centrálních bank nějaké ze zemí OECD nebo přímo státu, tak požadované krytí nemusí být vůbec žádné. Princip kapitálové přiměřenosti založený na úpravě Basel I funguje tedy na základě rizikovitosti příjemce úvěru a tím reguluje kolik banky mohou celkem půjčovat. Problém nastával v případech, kdy v reálu mezi společnostmi existují často značné rozdíly v riziku splacení těmito společnostmi, přičemž tento model všech těmito společnostem přiřazoval jeden koeficient, na základě kterého byla stanovena jejich rizikovitost. V této době si mezitím banky samy vybuďovaly mnohem propracovanější modely na změření rizika nesplacení u různých klientů banky. Vzhledem k existenci těchto propracovaných systémů banky následně samy iniciovaly jednání o změně, že jsou schopny svými risk managementovými systémy toto riziko měřit daleko přesněji a vznesly žádost, aby na to instituce regulace reagovala. Ta na to zareagovala zakomponováním změn do Basel I, či spíše ho přepracovala a vytvořila Basel II.

Basel II zachovává základní myšlenku, že kapitálové přiměřenost je klíčovou otázkou pro stabilitu bankovního systému, kterou následně rozšiřuje. Stejně jako u předchozího modelu koncept Basel II pracuje se základní úvahou, že pro stabilitu bank je důležité omezit přílišné rizikovitosti jejich aktivit. To je provedeno tak, že banky nemohou pouze půjčovat peníze, které u nich byly uloženy, ale musí participovat na obchodech i penězi ze svého kapitálu. Nový model Basel II je postaven na principu, že čím lepší má banka systémy pro měření řízení rizik, a čím jsou spolehlivější, tím více tyto vlastní systémy může využít i pro vykazování regulátorovi a pokud je ten akceptuje jako vyhovující, tak platí úměra, že čím lepší systémy tedy banka má, tím menší kapitál bude po ní ze strany regulátora požadován. Mimo zpřesnění podstoupeného rizika a výpočtu potřebného kapitálu na základě propracovanějších systémů, které banka vlastní, doplňuje Basel II ještě operační riziko, tedy riziko, že si někdo třeba neoprávněně vyplatí peníze, je přepadena pobočka, klienti nebo vlastní zaměstnanci spáchají nějaký podvod a podobně. Na to vše by banka měla mít nějaký svůj rezervní kapitál, aby tyto škody nemusela a nemohla hradit z peněz, které si k ní uloží vkladatelé. K výpočtu krytí operačního rizika se přitom používají 3 způsoby kterými se budu zabývat v následujících odstavcích.

Model Basel I se zaměřoval na výpočet celkového objemu kapitálu, který bude schopen redukovat riziko nesolventnosti banky a potenciální náklady, které by ze selhání vyplývaly pro vkladatele. Nový koncept Basel II principiálně staví na stejných základech, je však flexibilnější. Princip flexibility umožňuje bankám používat ke stanovení kapitálového požadavku za podmínky schválení příslušným orgánem dozoru pokročilejší metody, založené na modelových přístupech. Tato možnost se bankám dosud nabízela pouze u tržního rizika, nově se bude týkat úvěrového rizika a operačního rizika. Basel II tedy umožňuje jít jak cestou standardizovaných metod, tak cestou vytváření vlastních modelů – a tím optimalizovat kapitálové požadavky odpovídající rizikovému profilu banky. Koncept bude aplikován nejen na individuálním, ale i na konsolidovaném základě, aby bylo zajištěno, že kapitálem jsou pokryta i rizika skupiny, jejímž členem je banka.

2.7.2.1 3 Pilíře Basel II

Model Basel II je založen na třech pilířích. Kombinací prvků začleněných v pilíři 1 až 3 konceptu Basel II se snaží dosáhnout vyšší bezpečnosti pomocí zachycení více faktorů komplexního finančního systému.

1. pilíř - minimální kapitálové požadavky³⁵

První pilíř je přímým pokračováním Basel I, nově však zahrnuje i riziko operační a poskytuje širší nabídku možností - metod měření rizik pro stanovení kapitálového požadavku, včetně vlastních modelů bank:

Úvěrové riziko³⁶

Banka si může vybrat z různých variant na různé úrovni složitosti:

1. Standardizovaný přístup (SA - Standardised Approach)
2. Přístup založený na interním ratingu (zkráceně IRB přístup) - použití podmíněno souhlasem kompetentního orgánu (orgánu dozoru).
 1. Základní metoda (FIRB - Foundation IRB Approach)
 2. Pokročilá metoda (AIRB - Advanced IRB Approach)

³⁵ Basel ii Accord Sections 40 to 49

³⁶ Basel ii Accord - Section 211 - 230 Credit Risk, IRB Approach

Podrobněji jsou rozpracovány techniky zajištění a podmínky pro uznatelnost jednotlivých typů zajištění u jednotlivých přístupů a metod s cílem umožnit bankám snížení kapitálového požadavku.

Pro zohledňování finančního zajištění je možné volit mezi 2 metodami:

1. Jednoduchá metoda (Financial Collateral Simple Method)
2. Komplexní metoda (Financial Collateral Comprehensive Method)

Operační riziko³⁷

Banka si může vybrat ze základních možností, např. s ohledem na strukturu své činnosti a s ní spojená rizika:

1. Přístup základního ukazatele (BIA - Basic Indicator Approach)
2. Standardizovaný přístup (STA - Standardised Approach)
3. Alternativní standardizovaný přístup (ASA - Alternative Standardised Approach)
4. Pokročilé přístupy k měření (AMAs - Advanced Measurement Approaches)

Tržní riziko

Mění se definice obchodního portfolia (nově bude možné zařadit všechny nástroje, které banka drží za účelem obchodování a je schopna je minimálně denně přecenit) a stanovování kapitálového požadavku.

II. pilíř - proces dozoru³⁸

Druhý pilíř je zaměřen na proces hodnocení dostatečnosti kapitálu dané banky orgánem dozoru a na spolehlivost a kvalitu řídicích a kontrolních mechanismů banky.

III. pilíř - tržní disciplína³⁹

Třetí pilíř je zaměřen zejména na problematiku transparentnosti a zveřejňování informací bankami. Cílem je prohloubit tržní disciplínu tím, že banky budou o sobě uveřejňovat více

³⁷ Basel ii Accord - Section 644 - 651 Operational Risk

³⁸ Basel ii Accord - Section 719 - 742 The Second Pillar

³⁹ Basel ii Accord - Section 808 - 822 The Third Pillar

informací, aby všichni účastníci trhu získali lepší přehled zejména o rizikovém profilu banky a adekvátnosti její kapitálové pozice.⁴⁰

Nyní se podívejme na jednotlivé pilíře detailně.

Pilíř 1: Minimální kapitálové požadavky

Nový koncept v zásadě zachovává současnou definici kapitálu a požadavek na dodržení kapitálové přiměřenosti ve výši 8% kapitálu k součtu rizikově vážených aktiv a kapitálových požadavků k tržnímu a operačnímu riziku. Pilíř 1 však zavádí další minimální kapitálový požadavek, a to ve vztahu k operačnímu riziku. Ke změně proto dochází ve jmenovateli zlomku pro stanovení výše kapitálové přiměřenosti banky.

$$\text{Kapitálová přiměřenost} = \frac{\text{Kapitál}}{RVA + 12,5 * (KPOŽTR + KPOR)} \geq 8\%$$

RVA = rizikově vážená aktiva

KPOŽTR = kapitálový požadavek ve vztahu k tržnímu riziku

KPOR = kapitálový požadavek k operačnímu riziku (zaváděný nově)

Pilíř 1 obsahuje v podstatě 5 částí, které se zabývají:

- úvěrovým rizikem: stanovují se potřeby kapitálu pro pokrytí tohoto rizika s využitím standardizovaného nebo IRB postupu,
- snižováním úvěrového rizika: využívají se různé typy zajištění, záruky apod.,
- sekuritizací: stanovují se potřeby kapitálu pro pokrytí rizik vyplývajících ze sekuritizace,⁴¹
- operačním rizikem: pokrytí operačního rizika kapitálem,
- obchodním portfoliem: např. úprava definice tohoto portfolia.

Stanovení kapitálového požadavku ve vztahu k tržnímu riziku, které bylo zavedeno dodatkem z roku 1996, zůstává v podstatě nezměněno. Ale měření úvěrového rizika je ve

⁴⁰ Česká národní banka, Základní charakteristika nových pravidel vypracovaných Basilejským výborem pro bankovní dohled

⁴¹ Sekuritizace = vyvážení určité části aktiv (většinou úvěrů) mimo banku. Banka za tyto vyvedená aktiva získává cenné papíry společností, na které aktiva vyvedla.

srovnání s dosavadním konceptem kapitálové přiměřenosti rozpracováno. Je doporučován standardizovaný postup (standardizovaná metoda) nebo metoda založená na vlastním hodnocení - IBR postup - s tím, že lze využít dvě varianty IBR postupu - základní a pokročilou. Banky budou moci použít IBR postup pouze po odsouhlasení regulátorem.

Standardizovaná metoda pro měření úvěrového rizika

Koncepčně je standardizovaná metoda pro měření úvěrového rizika stejná jako v současném konceptu, více ale zohledňuje podstupovaná rizika. Banka bude i nadále přiřazovat rizikovou váhu každému z aktiv a pozic podrozvahy a stanovovat jejich rizikově váženou hodnotu. Individuální rizikové váhy závisející na kategorii vypůjčovatелů, např. vlády, banky a obchodní společnosti, budou podle nové dohody určeny na základě ratingů (dosavadní postupy vycházely z kritéria členství dané země v OECD), které poskytují externí ratingové agentury. Při aplikaci standardizovaného přístupu bude možné stanovit vyšší kapitálového požadavku podle kvality ratingu dlužníka. Lze tedy očekávat nižší kapitálové požadavky na dlužníky a státy s kvalitním ratingem, hypoteční portfolia a portfolia složená z kreditních karet. Dlužníkům bez ratingu přísluší kapitálový požadavek 8%, nižší požadavky budou uplatňovány podle typu zvoleného úvěrového aktiva, kde např. u hypoték bude kapitálový požadavek pouze ve výši 2,8% (35% z 8%) a u kreditních karet 6% (75% z 8%).

Postup založený na vlastním hodnocení - IRB postup

Většina evropských bank bude při implementaci nového konceptu usilovat o zavedení vlastních modelů. Basel II tento přístup nazývá přístup založený na interním ratingu (IRB postup), ten je koncepčně použitelný jak pro oblast úvěrového, tak operačního rizika. Na základě IRB postupu bude bankám povoleno, aby pro ohodnocení úvěrového rizika svého portfolia používaly vlastní odhady, úvěrové bonity dlužníka. Pro různé typy úvěrových angažovaností (např. půjčování obchodním společnostem nebo drobným klientům) budou banky používat různý analytický systém. Tento systém vyžaduje značné nároky na data, jež by měla banka uchovávat alespoň po dobu pěti let pro každý typ aktiva v případě úvěrového rizika nebo po dobu minimálně dvou let pro každý typ ztrátové události a každý typ obchodní linie v případě operačního rizika.

V případě úvěrového rizika se u metody IRB zjišťují u jednotlivých úvěrových aktiv následující parametry - pravděpodobnost úpadku, ztráta v úpadku a expozice v úpadku. Každé z těchto tří veličin přísluší vlastní systém modelování a přístupy se podstatně liší podle typu

zvoleného úvěrového aktiva. Základní metoda bankám povoluje, aby stanovovaly a pro regulatorní účely používaly vlastní odhady pravděpodobnosti selhání klienta. Naopak pokročilá metoda bude znamenat využívat vlastní odhady dalších charakteristik, jako je např. LGD (loss given default), ztráta při selhání.

Pilíř 2: Proces prověřování regulátorem

Druhý pilíř se zabývá výkonem bankovního dohledu a vymáháním ustanovení a požadavků nového konceptu, stanovením rizikového profilu bank a individuální kapitálovou přiměřeností. Na základě nového konceptu bude vyžadováno, aby banky měly zavedeny odpovídající vnitřní procesy (systémy měření rizik, řídicí a kontrolní systémy), které umožní vyhodnocovat adekvátnost jejich kapitálu vzhledem k podstupovaným rizikům. Nový koncept klade důraz na odpovědnost vedení banky za rozvoj těchto procesů, za zajištění kontrolních mechanismů a za stanovení cílů odpovídajících rizikovému profilu dané banky. Basel II ale neklade nároky jen na banky. Vyžaduje, aby regulátoři měly zavedeny procesy, na jejichž základě vyhodnotí, zda má banka dostatek kapitálu pro pokrytí rizik, která nese. Regulátor bude mít navíc právo požadovat vyšší kapitál, vyhodnotí-li, že kapitál, který má banka k dispozici, neodpovídá jejímu rizikovému profilu.

Pilíř 2 je založen na tezi, že subjekt s větší tolerancí k riziku je potenciálně zranitelnější a měl by být proto lépe kapitálově vybaven. Pilíř 1 navíc nezohledňuje všechna rizika (např. podnikatelské a strategické riziko, hospodářský cyklus), která by měla být brána v úvahu při posuzování kapitálové vybavenosti banky. Dosavadní limit kapitálové přiměřenosti ve výši osmi procent bude proto nadále považován za minimum, pod něž by se banka neměla za žádných okolností dostat. Pokud to bude situace vyžadovat, má regulátor povinnost odpovídajícím způsobem zasáhnout. Od implementace tohoto pilíře se očekává mnohem intenzivnější dialog mezi regulátory a bankami.

Pilíř 3: Dodržování tržní disciplíny

Cílem třetího pilíře je zajistit, aby banky zveřejňovaly více informací a tím se dosáhlo větší transparentnosti finančních trhů. Podle tohoto pilíře by měly banky zveřejňovat např. informace o charakteru vztahů mezi společnostmi zahrnutými do konsolidačního celku, informace týkající se kapitálu a kapitálové přiměřenosti, informace o rizikových expozicích banky a o jejich ohodnocení. Poskytování informací je důležité z toho důvodu, aby všichni účastníci trhu získaly lepší přehled o rizikovém profilu banky a o adekvátnosti jejího kapitálu.

Základní požadavky na uveřejňování se vztahují na všechny banky. Podrobnější informace budou požadovány zejména od bank, které budou používat vlastní postupy měření úvěrového rizika, techniky na snížení úvěrového rizika a sekuritizaci aktiv. Povinnost publikovat více informací budou mít ale také regulátoři. Veřejnost mimo jiné získá více informací o postupech, které jsou uplatňovány při výkonu dohledu.

2.7.2.2 Přínosy a obavy z Basel II

Nový koncept kapitálové přiměřenosti má nespornou řadu předností, ale vyvolal i řadu domnělých i skutečných obav. Očekává se, že bude znamenat především posílení stability finančních trhů, a tím i jistoty vkladatelů bank. Reaguje totiž na nastupující trendy v řízení úvěrového rizika, aplikované zejména mezinárodně činnými velkými bankami. Dalším přínosem je, že rozšiřuje bankovní regulaci o operační riziko a tím reaguje na rychlý rozvoj informačních technologií a rizika z toho vyplývající. V oblasti tržního rizika přebírá dosavadní metodiku stanovení kapitálového požadavku, ale zároveň umožňuje bankám, aby si zvolily i jednodušší metody stanovení kapitálových požadavků, pokud se tak rozhodnou. Zavádění sofistikovaných informačních systémů lze tedy považovat za hlavní přínos implementace, protože se urychlilo zavedení moderních postupů a procesů zejména v oblasti řízení rizik. Ale to zdaleka nepředstavuje vše, co se od bank očekává. Dalším požadavkem, a zřejmě důležitějším, je dostatečná kvalita řízení obecně, nejenom řízení rizik. Výhodou nového konceptu je také jeho flexibilita ve výběru metod a možnost stanovit kapitálové požadavky jednotlivým bankám na míru podle jejich rizikového profilu. Mezi hlavní přínosy Basel II patří i zvýšení motivace pro správnou alokaci kapitálu a oceňování rizik. Měla by se zlepšit a zefektivnit alokace úvěrů těm, kteří je mohou nejlépe využít.

Tento proces sebou nese i obavy, že zasáhne pravděpodobně ty společnosti, které mají nedostatek vlastního kapitálu a nebudou schopné poskytnout bankám přijatelné záruky, aby splnily podmínky na poskytnutí úvěru. Největšími překážkami pro uvedení změn regulačního rámce do praxe jsou pro jednotlivé banky nejčastěji vysoké náklady.

Dalším problémem je podle bank nedostatek dat, zejména pro oblast pravděpodobnosti úvěrového selhání, ztráty z úvěrového selhání, a pro oblast operačního rizika. Překážkou může být i nedostatečná pružnost systému informačních technologií a nedostatek vnitřních zdrojů. Jisté obavy mají i malé a střední podniky, které očekávají také vysoké náklady, které

jim sníží zisky a mohou dokonce ohrozit jejich další existenci. Vycházejí z toho, že budou muset poskytovat mnohem více informací než doposud bankám, s nimiž uzavírají kontrakty, případně budou tlačeny k tomu, aby si dávaly dělat drahé ratingy uznávanými agenturami kvůli získání levnějšího financování. To může u některých podniků výrazně ovlivnit hospodářský výsledek. Já osobně si myslím, že účelem nového konceptu není zhoršit situaci malých a středních podniků. Ty mají v každé národní ekonomice své nezastupitelné místo a očekává se, že u půjček pro tyto podniky se minimální kapitálové požadavky sníží.

Existují také určité obavy, že nový kapitálový režim bude zvýhodňovat větší banky, protože si mohou dovolit sofistikovanější přístup a budou tak zvýhodněny oproti menším bankám. Větší instituce se také mohou snažit o převzetí menších institucí a provozovat tak stejný obchod s menším objemem kapitálu. Pro menší banky a firmy ale neexistují automaticky nevýhody a i ony mohou používat sofistikovanější postupy.

Nová pravidla Basel II jsou velmi složitá. Představují další nároky na kvalifikaci zaměstnanců, vytváření nových interních postupů, objem a obsah zveřejňovaných informací, adaptaci informačních systémů apod. Implementace Basel II rozhodně nebude levnou záležitostí zejména pro ty banky, které dosud nové trendy v měření a řízení rizik a alokaci kapitálu nesledují. Je však třeba zdůraznit, že tyto náklady by banky dříve nebo později stejně vynaložily, chtějí-li obstát v tvrdé konkurenci na trhu. Nový koncept kapitálové přiměřenosti proces zavádění nových metod a postupů v bankovníctví pouze urychluje. Jeho praktické důsledky se ale budou projevovat postupně a v delším časovém období.

2.7.2.3 Aktuální stav, příprava českých bank na Basel II

Basel II ještě v České Republice neplatí a bude záležet na poslanecké sněmovně za jak dlouho budou novelizace připravovaných zákonů schváleny. Termín tedy není jistý, ale je možné, že začne platit v průběhu letních měsíců tohoto roku.⁴²

Návrh vyhlášky České národní banky vychází především ze směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/48/ES (přepřacované znění směrnice 2000/12/ES) a směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/49/ES (přepřacované znění směrnice 93/6/ES).

⁴² Dle vyjádření tiskového odboru ČNB

Odráží rovněž obecné principy stanovené Basilejským výborem pro bankovní dohled (tzv. Basel Core Principles). Jsou v něm dále zakomponována i některá dosud platná Opatření ČNB, která budou připravovaným novým právním předpisem nahrazena. Návrh vyhlášky zohledňuje také ustanovení v současné době platné vyhlášky České národní banky č. 333/2002 Sb., kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě (ve vyhlášce jsou implementována pravidla tzv. Basel I, která bude možné využít v letošním roce). Pokud se týká aplikace pravidel, podle článku 152 odstavec 7 a 11 směrnice 2006/48/ES je ponecháno na rozhodnutí regulovaných subjektů, zda budou v roce 2007 aplikovat dosavadní pravidla (tzv. Basel I), nebo nová pravidla (tzv. Basel II). V případě aplikace Basel II lze v roce 2007 použít standardizovaný přístup (STA) nebo základní přístup měření úvěrového rizika založený na interním ratingu (FIRB) a pro měření operačního rizika lze použít přístup základního ukazatele (BIA) nebo standardizovaný přístup (TSA). Pokročilé přístupy (tj. pokročilý přístup měření úvěrového rizika založený na interním ratingu - AIRB a pokročilý přístup měření operačního rizika - AMA) není možné v roce 2007 využít. Od roku 2008 již budou všechny regulované subjekty muset povinně aplikovat Basel II, přičemž si budou moci vybrat již ze všech možných přístupů k měření rizik, které Basel II nabízí. Návrh vyhlášky byl schválen na jednání bankovní rady České národní banky dne 5. 10. 2006. Po předání návrhu zákona, kterým se mění některé zákony v souvislosti s novou úpravou kapitálových požadavků na banky, spořitelní a úvěrová družstva, instituce elektronických peněz a obchodníky s cennými papíry, k projednání v Parlamentu ČR byl návrh vyhlášky České národní banky zaslán do meziresortního připomínkového řízení.⁴³

Jelikož je téma Basel II často diskutovanou záležitostí, zajímala jsem se, jak v současnosti vypadá připravenost bank působících v České republice na nová regulační pravidla. Dá se říci, že úroveň připravenosti je různá. Proces přechodu na Basel II je v České republice výrazně ovlivňován faktem, že převážnou většinu bank zde vlastní významné zahraniční finanční skupiny. Ty pak určují, jaké přístupy budou uplatněny u jednotlivých typů rizik. Některé banky proto čekají na rozhodnutí své centrály. Z pohledu banky by bylo přínosem, kdyby byla nová pravidla nastavena pouze vůči jejich mateřské bance na konsolidované úrovni a z této pozice také kontrolována. Existují tu totiž obavy, že budou existovat rozdílné požadavky od orgánů dohledu jejich mateřské banky (domovského dohledu), který kontroluje celou skupinu, a českého orgánu dohledu (hostitelského dohledu), kterým je Česká národní banka. Kontrolu pak bude provádět domovský i hostitelský dohled.

⁴³ Česká národní banka

Zároveň je třeba uvést, že existují banky, které jsou i nezávisle na svých centrálách poměrně dobře připravené na Basel II, někdy dokonce lépe, než jejich matky.

Nová pravidla vycházejí zájmu bank částečně vstříc posílením úlohy domovského regulátora v některých oblastech. Dávají např. poslední slovo domovskému regulátorovi při schvalování interních modelů řízení úvěrového a operačního rizika a posunují povinnost zveřejňování informací obecně na úroveň bankovní skupiny v zemi Evropské unie. Odpovědnost za bankovní dohled v České republice ale právně a prakticky ponese Česká národní banka, a proto si vzájemné vztahy se zahraničními regulátory musí nastavit tak, aby tyto svoje povinnosti mohla plnit. Problematika vztahu domovského a hostitelského dohledu se řeší v rámci evropských struktur tak, že budou nastavena určitá společná pravidla a přístupy, které budou muset partneri dodržovat.⁴⁴

Na nový koncept kapitálové přiměřenosti se nepřipravují jen velké banky, ale i ty menší, které usilují o přechod na sofistikovanější modely. V tomto případě se ale může vyskytnout problém s dostatkem dat potřebných pro naplnění těchto modelů. Důvodem, proč se některé menší banky také připravují využívat pokročilé modely je to, že pro banky se použité systémy řízení rizik stávají určitou otázkou prestiže. Třetí pilíř je totiž nutí, aby zveřejňovaly informace o systému řízení svých rizik. Banka, která bude schopna prokázat, že řídí rizika prostřednictvím sofistikovanějších metod, může mít určité konkurenční výhody. A to je podle mého názoru důvod, proč se i menší banky budou snažit přejít k těmto metodám.

V České republice se tedy banky a regulátoři stále na nový koncept pečlivě připravují. Implementace nové bankovní regulace totiž představuje pro český bankovní sektor velkou výzvu i příležitosti doprovázené na druhou stranu značnými nároky na finanční i lidské zdroje. Z iniciativy České bankovní asociace Praha (ČBA) byl založen Projekt implementace Basel II, na němž se podílejí banky, Česká bankovní asociace, Komora auditorů České republiky, Česká národní banka a Ministerstvo financí ČR. Společný projekt byl zaměřen na efektivní implementaci nového konceptu v českých podmínkách, zajištění jednotného chápání pravidel a požadavků, které nová koncepce přináší, zajištění vzájemné informovanosti všech zainteresovaných subjektů a dostatečné transparentnosti postupů, zejména tam, kde má bankovní dozor možnost individuálního přístupu k bankám. Měl za cíl zajistit bezproblémové zavedení nových pravidel v rámci finančního trhu a zejména ve vzdělávací části přispět

⁴⁴ Mašínová, V., Baboček, I.: Nová bankovní regulace Basel II - důvod k obavám?, Bankovníctví, č. 2/2005, str. 20

k posílení českého bankovního sektoru, vymezení a postupná realizace všech základních kroků, nezbytných pro efektivní implementaci nového konceptu v České republice. Jeho činnost skončila koncem roku 2006, kdy byl projekt implementace Basel II ukončen ještě před dokončením schválením nové legislativy v ČR (tzv. změnový zákon a dále prováděcí vyhláška ČNB). Zbývající aktivity, k jejichž zabezpečení bylo výhodné využít společné platformy bank na půdě ČBA byly po dohodě na půdě řídicích struktur projektu i presidia ČBA svěřeny Komisi ČBA pro bankovní regulaci.

2.7.3 Zákon o bankách

Zákon o bankách č.21/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů vymezuje základní legislativní rámec pro podnikání bank a poboček bank ze zahraničí, které podnikají v České republice. Principy tohoto zákona jsou založeny na směrnici Evropské unie pro oblast bankovníctví, tak jak již byly zmíněny výše, přičemž zákon byl od svého schválení dne 20. prosince 1991 již 28x novelizován (včetně nálezu ústavního soudu) aby reagoval na vývoj bankovníctví a harmonizaci předpisů s legislativou Evropské unie. Zákon má 14 částí, které upravují následující oblasti:

ČÁST PRVNÍ (§ 1-§ 3) ZÁKLADNÍ USTANOVENÍ

Vztahy související se vznikem, podnikáním a zánikem bank, vymezení pojmu banka a její podnikatelské činnosti

ČÁST DRUHÁ (§ 4 - § 7) LICENCE

Upravuje postup a podmínky při získávání licence pro podnikání jako banka, princip jednotné licence podle práva Evropských společenství a které činnosti mohou banky podnikající na základě jednotné licence vykonávat na území hostitelského státu.

ČÁST TŘETÍ (§ 8 - § 10) ORGANIZACE BANKY

Upravuje povinnosti statutárního orgánu a dozorčí rady, jejich minimální počty a podmínky kladené na členy statutárního orgánu či dozorčí rady a dále stanovuje minimální úpravu organizace banky v jejích stanovách

ČÁST ČTVRTÁ (§ 11 - § 20) PROVOZNÍ POŽADAVKY

Zde zákon upravuje podmínky činnosti banky ve vztahu ke klientům banky a ve vztahu k České národní bance ve smyslu: Povinně uveřejňovaných údajů, povinnosti při své činnosti postupovat obezřetně z hlediska neohrožení bezpečnosti a stability banky, povinnosti získání souhlasu České národní banky před taxativně jmenovanými úkony a právní úpravy spojené s akciemi a právy vztahujícími se k akciím.

ČÁST PÁTÁ (§ 21 - § 24) ÚČETNICTVÍ A OBCHODNÍ DOKUMENTACE

Upravuje povinnost vést účetnictví podle zvláštního zákona, oddělené vedení obchodů na účet klienta a na účet banky, audit bank a postup banky při dosažení ztráty z podnikání.

ČÁST ŠESTÁ (§ 25) BANKOVNÍ DOHLED A POVINNOST MLČENLIVOSTI

Zde zákon upravuje princip a rozsah dohledu vykonávanému Českou národní bankou, podmínky pro osoby provádějící bankovní dohled nebo nucenou správu a seznam osob spadající do konsolidačního celku.

ČÁST SEDMÁ (§ 26 - § 26b) OPATŘENÍ K NÁPRAVĚ A POKUTY

Zde zákon upravuje následné postupy v situaci, kdy zjistí Česká národní banka nedostatky v činnosti banky nebo pobočky zahraniční banky a co se za nedostatek považuje.

ČÁST OSMÁ (§ 26c - § 26h) BANKOVNÍ DOHLED NA KONSOLIDOVANÉM ZÁKLADĚ

Tato část zákona vymezuje co se rozumí bankovním dohledem na konsolidovaném základě a podmínky a osoby zahrnuté do konsolidačního dohledu.

ČÁST DEVÁTÁ (§ 27 - § 33) NUCENÁ SPRÁVA

Tato část zákona vymezuje postup ČNB při rozhodnutí o uvalení nucené správy, postavení statutárního orgánu při uvalení nucené správy a podmínky ukončení nucené správy.

ČÁST DESÁTÁ (§ 34 - § 35) ODNĚTÍ LICENCE

Tato část zákona upravuje za jakých podmínek může být odejmuta licence a za jakých podmínek licence být odejmuta musí.

ČÁST JEDENÁCTÁ (§ 36) LIKVIDACE BANKY

Tato část zákona upravuje postup při zrušení banky likvidací a podmínky kladené na likvidátora.

ČÁST DVANÁCTÁ (§ 37 - § 41) SPOLEČNÁ USTANOVENÍ

Ve společných ustanoveních jsou upraveny povinnosti bank týkající se prokázání totožnosti, bankovního tajemství, informační povinnosti ČNB vůči orgánům bankovního dohledu jiných států, orgánům mezinárodních, komisi Evropských společenství atd. a obecné postupy ČNB při vyřizování žádostí jako udělování licence.

ČÁST TŘINÁCTÁ (§ 41a - § 41m) POJIŠTĚNÍ POHLEDÁVEK Z VKLADŮ

Tato část zákona se zřizuje Fond pojištění vkladů a podmínky existence a fungování tohoto fondu, výše příspěvků do fondu, stanovení výše případných finančních náhrad-plnění fondu.

ČÁST ČTRNÁCTÁ (§ 42 - § 47) USTANOVENÍ PŘECHODNÁ A ZÁVĚREČNÁ

Tato částí zákona upravuje obvyklá přechodná a závěrečná ustanovení, ručení státu za závazky Konsolidační banky Praha, státního peněžního ústavu.

3 Závěr

Cíle, priority i systémy bankovní regulace a dohledu se v jednotlivých zemích liší. Přesto zde však existuje jistá shoda v naplňování základních úkolů dohledu jako jsou například udržení stability a rentability finančního systému, dále pak udržení důvěry veřejnosti ve finanční sektor, eliminace systematických rizik a tržních nerovnováh, ochrana vkladatelů i investorů a jiné.

3.1 Regulovat nebo neregulovat?

Přestože bankovní dohled a regulace má bezesporu spoustu důvodů pro jejich existenci tak jak byly detailně rozebírány v minulých kapitolách, existují i odpůrci regulace a dohledu bank. Ti nejčastěji vycházejí z předpokladu, že každá regulativní úprava svým způsobem ovlivňuje a pokřivuje tržní prostředí a následné reakce bank jednajících na tomto trhu.

Odpůrci regulace a dohledu se často zaměřují na následující argumentaci, proč, by bankovní trh neměl být regulován: Nejistota bankovních institucí týkající se pravidel regulace, které se mohou kdykoliv změnit má vliv na nejen na jejich rozhodování týkající se zavádění nových produktů, ale i na případnou snahu ze strany bank dohled obejít. Tento argument samozřejmě souvisí s tím, jak často v minulosti regulátor měnil pravidla regulace a jakou dobu dával bankám na přípravu na splnění nových podmínek. V případě, že banky ale znají dopředu veškeré změny nebo se dokonce na tvorbě změn podílejí či je iniciují, tak jak se tomu tak stalo v případě konceptu Basel II, tento argument potom neplatí a naopak, pokud regulace a dohled není jen zkosnatělý seznam pravidel nereagující na požadavky reálného trhu, je možno na něj nahlížet jako na konkurenční výhodu.

Kromě toho banky se v případě regulace mohou začít orientovat na typy bankovních obchodů, které nepodléhají regulaci a které začnou protěžovat oproti obchodům podléhajícím regulaci. Tím se mohou pokusit obejít pravidla daná ze strany regulátora a ten musí vynakládat další úsilí a prostředky, aby tomuto jevu alespoň krátkodobě zabránil, dokud banky nevynaleznou jiný způsob, jak se opětovně pravidlům vyhnout. To stojí ale nejen úsilí ze strany zaměstnanců dohledového orgánu ale i zvýšení celkových vynaložených nákladů. Snaha vyhnout se pravidlům ze strany bank platí hlavně v případech, kdy náklady regulace nesou samotné banky. To se následně může promítnout do snížení ziskovosti bank či do

zdražení služeb nabízených bankou. A v případě, že ekvivalentní službu může nabídnout jiná finanční instituce nebo banka podléhající méně přísnému bankovnímu doзору, stane se původně zmiňovaná banka nekonkurenceschopná proti těmto institucím. Ve chvílích, kdy je identifikována nutnost změny legislativní úpravy, se zdržení způsobená přípravou legislativních úprav až po konečné schválení novelizací pohybují většinou v řádu měsíců, což v tomto odvětví může pro jednotlivé banky znamenat nezanedbatelné ztráty. Ty se banka může snažit kompenzovat orientací na více riziková aktiva, zvláště v případech, kdy se banka dostane do vážných problémů a jediná její možnost je podstupovat stále více rizikové obchody, aby splnila dané podmínky regulace a dohledu.

Odpůrci regulace dále namítají, že naopak bankovní dohled a regulace jsou důvodem pro odlišnost celého systému a že jej vlastně svými úpravami deformují, a díky nim bankovníctví není standardním podnikatelským odvětvím, ve kterém se trh dokáže vyrovnat se všemi problémy a navíc že tržní prostředí by banky motivovalo k mnohem větší starosti o svěřené peníze, samotná orientace na rizikové jednání banky by poklesla, což by samo o sobě přineslo snížení ziskovosti bankovníctví a to by následně přestalo lákat potenciální podvodníky.

Dalšími argumenty odpůrců regulace a dohledu jsou odlišnost v náhledu na povinně poskytované informace, odpůrci totiž zastávají názor, že trh by sám donutil banky poskytovat svým klientům požadované základní informace. Stejně tak zmiňují, že vlastně pokud existuje silná ochrana vkladatelů ve formě pojištění vkladů, klienti banky nejsou vůbec motivováni k zjišťování ekonomické situace banky, ale rozhodují se pouze na základě nabízených úrokových sazeb, tj. již zmíněný morální hazard na straně klientů. Banky navíc díky případné pomoci centrální banky a pojištění vkladů mohou snížit svou obezřetnost. Navíc díky poklesu zprostředkování finančních transakcí je možno na dohled nahlížet tak, že vlastně díky poklesu zprostředkování bank dohled není tak účinný, protože nereguluje nebankovní instituce. Opětovně ale existují i proti názory, které tvrdí, že právě pokles zprostředkování donutí banky nabízet kvalitnější služby a tím vlastně podporuje zdravou konkurenci. Navíc pokles u některých finančních nástrojů je vykompenzován růstem u jiných.

Co se týká funkce bankovního dohledu a regulace ve smyslu ovlivňování množství peněz v oběhu pomocí dohledu a regulace bank, bylo by možné se jí vzhledem k šířce rozsahu věnovat v rozsahu další diplomové práce, nicméně bych zde ráda zmínila nesouhlas odpůrců

se zastánci dohledu a regulace o tom, zda je možné regulací a dohledem toto množství peněz ovlivnit či ne. Odpůrci zpochybňují účinnost díky již zmíněnému poklesu zprostředkování. Jeho podstatou je zmíněné snižování podílu bankovních institucí na zprostředkování finančních transakcí v ekonomice. Je to způsobeno především pronikáním produktů nebankovních institucí do sféry působnosti bank včetně soustředění vkladů a poskytování úvěrů. Dochází k tomu z důvodů vysoké výnosnosti v této oblasti a z důvodů určité konkurenční výhody. Činnost nebankovních institucí totiž většinou nepodléhá tak přísným pravidlům jako činnost bankovních institucí. Závažným následkem poklesu zprostředkování bank je pro měnovou politiku fakt, že tvorba a pohyb části peněz probíhá mimo bankovní systém, a tak se peníze dostávají do oběhu zcela mimo dosah působnosti centrální banky. Paradoxem je, že regulace a dohled bank jsou nezbytné pro regulaci množství peněz v oběhu, ale na druhé straně vytváří podněty pro vznik nebankovních institucí schopných peníze emitovat, což možnosti této regulace snižuje. Zřejmě existuje pouze jediné východisko z této situace a tím je zavádění či zpřísnování pravidel regulace a dohledu pro nebankovní instituce, resp. jejich sladění s regulací a dohledem v bankovníctví.

Z uváděných důvodů se v současné době bankovní regulace a dohled jeví jako nepostradatelné. Předmětem diskuse by se však mohl stát jejich stupeň. Regulatorně více uvolněné prostředí by jistě efektivněji eliminovalo nekvalitní banky. S tím spojené poškození části vkladatelů by však mohlo mít za následek pokles důvěry veřejnosti v celý bankovní sektor a jeho destabilizaci. Základní otázkou je tedy srovnání nákladovosti daného stupně bankovní regulace a dohledu s důsledky případných krachů bank pro ekonomiku, které však mohou být velmi dalekosáhlé.

Přes všechny výhrady je nutno brát bankovní dohled a regulaci jako fakt, který v dnešní ekonomice existuje a na který existují rozdílné názory. Bankovní dohled a regulace tu je a přináší nejenom výhody. Za cenu zvýšených nákladů a určité ztráty konkurenceschopnosti bankám dohled a regulace přináší určitou ochranu před případnou konkurencí ve formě podmínek vstupu do odvětví, možnost čerpání pomoci od centrální banky v případě problémů s likviditou, konkurenční výhodu ve formě pojištění vkladů a tímto způsobem stimulující poptávku po bankovních službách ve formě úspor. Podnikatelské subjekty by tedy měli zvážit, zda i při těchto ztížených podmínkách stojí za to se ucházet o licenci banky, zda přínos který jim bankovní regulace a dohled za cenu zvýšených nákladů přinese, a v případě, že toto rozhodnutí jednou podnikatelský subjekt učiní, by tyto podmínky měl dodržovat a ctít.

3.2 Český bankovní sektor, Evropská Unie a bankovní regulace a dohled

Český bankovní sektor vstoupil společně s Českou republikou do Evropské unie a pro banky působící v České republice začala od 1. května 2004 platit jednotná pravidla pro fungování bankovního sektoru v rámci Evropské unie. Vzhledem k tomu, že legislativa a regulační pravidla upravujících činnost bank byly harmonizovány postupně a v dostatečném časovém předstihu, v době vstupu do EU nenastal žádný zlom v legislativě a regulačních pravidlech upravujících činnost bank. Harmonizace probíhala v několika oblastech, přičemž zásadní změny nastaly zejména v oblasti dohledu, udělování bankovních licencí a platebního styku.

Významnou novinkou v oblasti bankovního dohledu je vznik bankovního dohledu na konsolidovaném základě. Jedná se o nezbytný krok k zajištění harmonizace se směrnicemi ES o dohledu nad úvěrovými institucemi na konsolidovaném základě. Banky bývají zpravidla členy určité finanční skupiny, mají své dceřiné společnosti a zároveň jsou jinými společnostmi ovládány. Za tímto účelem jsou stanovena pravidla obezřetnosti na konsolidovaném základě, povinnost předkládat regulátorovi konsolidované výkazy a oprávnění regulátora ukládat sankce.

V posledních desetiletích jsme svědky velmi dynamického procesu, kdy se rozšiřuje celá škála finančních služeb a produktů, ale také roste provázanost jednotlivých segmentů finančního trhu a jeho institucí. Proto stále častěji dochází k integraci dohledu nad kapitálovým trhem. Dle mého názoru k integraci dohledu dochází především díky vývojovým tendencím trhu a jeho struktury a integrace dohledu je tak reakcí na postupující integraci finančních trhů. K tomuto způsobu dohledu již přistoupila řada zemí včetně České republiky, kde též došlo ke sloučení institucí dohledu. Dozor nad českým finančním trhem nově od 1. dubna 2006 provádí pouze Česká národní banka prostřednictvím Výboru pro finanční trh. K tomuto datu Česká národní banka převzala agendu Komise pro cenné papíry, Úřadu pro dozor nad pojišťovnictvím a penzijním připojištěním a Úřadu pro dohled nad družstevními záložnami, které tímto zanikly. Sloučení umožní výrazně posílit efektivitu dohledu a zároveň snížit náklady na jeho provádění a přispěje k vyšší přehlednosti pro veřejnost, k právní jistotě účastníků celého finančního trhu a zejména ke stabilitě finančního sektoru jako celku.

Bankovní instituce se v současné době intenzivně připravují na nový koncept kapitálové přiměřenosti - Basel II, jehož povinné zavedení se pro banky a obchodníky s

cennými papíry v EU očekává s největší pravděpodobností od 1. ledna 2008. Je ale nutno vidět, že implementace nové bankovní regulace představuje pro český bankovní sektor velkou výzvu i příležitosti doprovázené značnými nároky na finanční i lidské zdroje.

Ráda bych podotkla, že Basel II rozhodně nebude levnou záležitostí. Je však třeba na druhou stranu zdůraznit, že tyto náklady by banky dříve nebo později stejně vynaložily, chtějí-li obstát v tvrdé konkurenci na trhu. Nový koncept kapitálové přiměřenosti tak proces zavádění nových metod a postupů v bankovníctví pouze urychluje. Jeho praktické důsledky se ale budou projevovat postupně a v delším časovém období.

Dále je třeba podotknout, že princip Basel II je rozhodně přínosný z pohledu dohledu a regulace bankovníctví, nicméně jeho vývoj není úplně dokončen, neboť některé zásadní oblasti úpravy zatím nejsou finálně dokončeny. Například pokud v Evropské unii zbankrotuje banka, která působí ve více zemích, není jasné, kdo za ni v budoucnu uhradí závazky. Připustili to dokonce vysocí činitelé mezinárodních finančních institucí, včetně představitelů Mezinárodního měnového fondu. Podle agentury Reuters sice v jednotlivých zemích Evropské unie existuje dohled, ten se ale většinou nemá k tomu, aby řešil problémy i za hranicemi domovského státu. Existence institutu věřitele poslední instance je ale velmi důležitá, aby bylo zřejmé, kdo poskytne hotovost a odvrátí riziko, že banka půjde ke dnu. Pokud by unie žádného takového věřitele neměla a dopustila krach banky, může destabilizovat celý finanční systém EU.⁴⁵

Jak jsem zjistila, tak na banky byly již delší dobu před vstupem do EU kladeny stejné regulační požadavky jaké platí v zemích Evropské unie. Kontrola rozhodujících bank zahraničními strategickými investory, ke které došlo v minulých letech, výrazně zkvalitnila jejich obchodní činnost, řízení rizik a jejich vnitřní kontrolní systémy. Zároveň byly tyto banky zprostředkovaně přes své matky podrobeny regulaci a dohledu země jejich centrály. V celém bankovním sektoru se tento trend promítl s výraznými pozitivními dopady a domnívám se, že bankovní sektor je nyní stabilní, velmi dobře kapitalizován a se zdravou strukturou svých aktiv.

⁴⁵FinWeb.cz: Kdo zaplatí krach „evropských“ bank?

Obecně lze říci, že úroveň služeb obchodních bank se postupně zvyšuje a bankovní sektor České republiky je v zásadě stabilizován. Rozvoj bankovního sektoru je i nadále poznamenán doprovodnými faktory jako například kritika organizace bankovních služeb pro klienty bank, omezování pracovní doby nebo donucovací poplatková politika, směřující někdy k motivaci většího využívání moderních komunikačních kanálů na úkor tradičních návštěv banky. Pravidla Evropské unie jsou poměrně přísná, což má pozitivní dopad hlavně pro klienty bank. Dá se říci, že bankovní podnikání je nyní bezpečnější vlivem konkurenčního prostředí, což vytváří výhody pro klienta, vliv konkurence znamená tlak na snižování nákladů pro klienta a na poskytování lepších produktů. Díky harmonizačním změnám jsou banky nyní kapitálově silné a celkově bych osobně hodnotila změny v regulaci a dohledu bankovníctví jako velmi přínosné pro stabilitu celého odvětví.

Seznam použité literatury

REVENDA, Z. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 4. vydání.

Praha: Management Press, 2005.

REVENDA, Z. *Centrální bankovníctví*. 2 rozšířené vydání. Praha: Management Press, 2001.

DVOŘÁK, P. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 3 rozšířené vydání.

Praha: Linde Praha, 2005.

BABOČEK, I. a kol. *Regulace činnosti bank*. 1. vydání. Praha: Bankovní institut, 2005.

PÁNEK, D. *Bankovní regulace a dohled*. 1. vydání Brno: Masarykova univerzita, 2005

JÍLEK, J. *Peníze a měnová politika*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2004.

KLUMPÁR, J., ONDER, Š. Nový koncept bankovní regulace přináší nároky i příležitosti. časopis *Bankovníctví*, 2004.

BAUEROVÁ, J. Odhad nového konceptu kapitálové přiměřenosti v ČR při použití nejjednodušších metod. *Finance a úvěr*, 2004.

MAŠINOVÁ, V., BABOČEK. I. Nová bankovní regulace Basel II – důvod k obavám? Časopis *Bankovníctví*, 2005.

KŘÍŽ, P. Basel II a evropská směrnice CRD. časopis *Bankovníctví*, 2005.

PROCHÁZKA, P. ČNB se připravuje na vstup do Evropské unie již dlouho. Časopis *Bankovníctví*, 2004.

Internetové zdroje

Česká národní banka. Praha: Česká národní banka.

Dostupné na WWW: <http://www.cnb.cz>

European Central Bank. Frankfurt am Main, Germany.

Dostupné na WWW: <http://www.ecb.int>

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/26/ES

Dostupné na WWW: <http://eur-lex.europa.eu>

Basel II

Dostupné na WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Basel_II

Euroskop: oficiální zdroj informací o členství ČR v Evropské unii.

Dostupné na WWW: <http://www.euroskop.cz>

Informační centrum EU zřízené Delegací Evropské komise v ČR.

Dostupné na WWW: <http://www.evropska-unie.cz>

Ministerstvo financí ČR. Praha: Ministerstvo financí ČR.

Dostupné na WWW: <http://www.mfcr.cz>

Basel II a evropská směrnice CRD.

Dostupné na WWW: <http://www.pwc.com>

Proč tvoří jednotný finanční trh základ pro fungování společného trhu?

Dostupné na WWW: <http://www.abetinfo.com>

Basel II Accord

Dostupné na WWW: <http://www.basel-ii-accord.com/BaselText.htm>

Dozor nad finančním trhem převezme ČNB, Kdo zaplatí krach „evropských“ bank.

Dostupný na WWW: <http://finweb.ihned.cz>

Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards

Dostupný na WWW: <http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>

Přijde kvalitní dozor nad finančním trhem?

Dostupný na WWW: <http://fincentrum.idnes.cz/>

A Practitioner's Guide to the Basel Accord

Dostupný na WWW: <http://www.pwc.com>

Střednědobá koncepce bankovního dohledu ČNB na léta 2005 až 2010

Dostupný na WWW: <http://www.businessinfo.cz>

Seznam tabulek, schémat a grafů

Tab. č. 1: Rizikové váhy aktiv

Tab. č. 2: Konverzní faktory podrozvahových aktiv

Tab. č. 3: Vybrané ukazatele obezřetného podnikání bank

Přílohy:

3.2.1 Tabulka č. 1 Rizikové váhy aktiv

Riziková váha	Druh rozvahového aktiva
0	<p>1. pokladní hodnoty,</p> <p>2. pohledávky za centrálními vládami států zóny A, popřípadě přímo za těmito státy, včetně pohledávek, které jsou těmito vládami, popřípadě státy zaručeny, například pohledávky</p> <p>a) pojištěné Exportní garanční a pojišťovací společností, a.s., podle § 8 odst. 1 písm. a) zákona č. 58/1995 Sb., o pojišťování a financování vývozu se státní podporou, nebo pojištěné jinou osobou, pokud rizikovou váhu 0 přiznává pojištění poskytovanému touto osobou příslušný zahraniční orgán bankovního dohledu,</p> <p>b) za Českou exportní bankou, a.s., které jsou zaručeny zárukou státu podle § 8 odst. 1 písm. b) zákona č. 58/1995 Sb., o pojišťování a financování vývozu se státní podporou,</p> <p>c) za Fondem národního majetku, které jsou zaručeny zárukou státu podle § 24 odst. 2 zákona č. 171/1991 Sb., o působnosti orgánů České republiky ve věcech převodů majetku státu na jiné osoby a o Fondu národního majetku České republiky, ve znění zákona č. 120/1995 Sb.,</p> <p>d) za Českou konsolidační agenturou,</p> <p>3. pohledávky za Evropskými společenstvími,</p> <p>4. pohledávky za centrálními bankami států zóny A,</p> <p>5. pohledávky za centrálními vládami států zóny B denominované a splácené v národní měně daného státu, pokud nedošlo k restrukturalizaci dluhu daného státu,</p> <p>6. pohledávky za centrálními bankami států zóny B denominované a splácené v národní měně daného státu, pokud nedošlo k restrukturalizaci dluhu daného státu ,</p> <p>7. reálné hodnoty derivátů,</p> <p>8. aktiva, která jsou odečitatelnou položkou podle § 12,</p> <p>9. pohledávky zajištěné zástavním právem k dluhopisům, vkladním listům a penězům podle § 15 odst. 1 písm. b) bod 2,</p> <p>10. pohledávky za vládami územních celků států zóny A a za orgány územní samosprávy států zóny A, pokud těmto vládám a orgánům přiznává rizikovou váhu 0 příslušný zahraniční orgán bankovního dohledu a tuto skutečnost oznámil Evropské komisi,</p>
0,20	<p>1. pohledávky za bankami se sídlem ve státech zóny A kromě pohledávek, které jsou součástí kapitálových investic odečítaných podle § 12 a kromě pohledávek, kterým přísluší riziková váha 1,00,</p> <p>2. pohledávky za bankami se sídlem ve státech zóny B s původní splatností nejvýše jeden rok kromě pohledávek, kterým přísluší riziková váha 1,00,</p> <p>3. pohledávky za mezinárodními finančními institucemi,</p> <p>4. pohledávky za vládami územních celků států zóny A, kterým nepřísluší riziková váha 0,</p> <p>5. pohledávky za orgány územní samosprávy států zóny A, kterým nepřísluší riziková váha 0</p> <p>6. pohledávky za vládou podporovanými institucemi (§ 2),</p> <p>7. pohledávky za obchodníky s cennými papíry se sídlem ve státech zóny A kromě pohledávek, které jsou součástí kapitálových investic odečítaných podle § 12, a kromě pohledávek, kterým přísluší riziková váha 1,00,</p> <p>8. pohledávky za uznanými clearingovými centry a burzami se sídlem ve státech zóny A,</p> <p>9. finanční nástroje v procesu inkasa,</p>
0,50	<p>1. pohledávky zajištěné zástavním právem k nemovitostem podle § 15 odst. 1 písm. e) bod 1,</p> <p>2. pohledávky z cenných papírů podle § 15 odst. 1 písm. e) bod 2,</p>

1,00	<p>Všechna ostatní aktiva, která nejsou uvedena výše, zejména</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. kapitálové investice do bank a finančních institucí, které nejsou odečitatelnou položkou podle § 12, 2. kapitálové investice do právnických osob kromě bank a finančních institucí, 3. pohledávky za bankami se sídlem ve státech zóny A a obchodníky s cennými papíry se sídlem ve státech zóny A, u kterých byl prohlášen konkurz nebo byla odebrána licence nebo bylo povoleno vyrovnání nebo jsou v likvidaci nebo u kterých byla zavedena nucená správa. To neplatí v případě pohledávek, které jsou odečitatelnou položkou podle § 12; 4. pohledávky za právnickými osobami kromě bank a obchodníků s cennými papíry, kromě pohledávek odečítaných podle § 12, a pohledávky za fyzickými osobami, 5. pohledávky za centrálními vládami států zóny B, kterým nepřísluší riziková váha 0, a za institucemi podporovanými centrálními vládami států zóny B, 6. pohledávky za centrálními bankami států zóny B, kterým nepřísluší riziková váha 0, 7. pohledávky za vládami územních celků států zóny B a za orgány územní samosprávy států zóny B, 8. pohledávky za bankami se sídlem ve státech zóny B s původní splatností nejvýše jeden rok, u kterých byla zavedena nucená správa, prohlášen konkurz nebo povoleno vyrovnání nebo jsou v likvidaci, 9. pohledávky za bankami se sídlem ve státech zóny B s původní splatností delší než jeden rok, které nejsou odečitatelnou položkou podle § 12, 10. nesplacená část emise akcií vč. emisního ážia emitovaných členy regulovaného konsolidačního celku, 11. pohledávky za právnickými osobami – finančními institucemi, kterým nepřísluší riziková váha 0,2 12. hmotný majetek.
------	--

3.2.2 Tabulka č. 2 Konverzní faktory podrozvahových aktiv

Konverzní faktor	Vybrané podrozvahové aktivum
0	poskytnuté odvolatelné úvěrové přísliby včetně příslibů k uložení vkladu, s původní splatností do jednoho roku včetně, odvolatelné bezpodmínečně, kdykoliv a bez výpovědní lhůty,
0,20	poskytnuté záruky z otevření a potvrzení neodvolatelných dokumentárních akreditivů, u nichž byla uzavřena zástavní smlouva k obchodovaným komoditám,
0,50	<ol style="list-style-type: none"> 1. poskytnuté úvěrové přísliby včetně příslibů k uložení vkladu, kterým nepřísluší konverzní faktor 0, 2. poskytnuté neplatební záruky včetně neodvolatelných záložních akreditivů (standby letter of credit), 3. poskytnuté záruky z otevření a potvrzení neodvolatelných dokumentárních akreditivů, kterým nepřísluší konverzní faktor 0,20, 4. poskytnuté přísliby bankovních záruk,
1,00	<ol style="list-style-type: none"> 1. poskytnuté platební záruky včetně neodvolatelných záložních akreditivů (standby letter of credit) a pevných termínových operací s úvěrovými nástroji, které jsou podle účetních postupů považovány za poskytnuté záruky, 2. poskytnuté záruky z prodaných směnek, 3. poskytnutá směnečná rukojemství, 4. poskytnutá přijetí směnek, 5. pohledávky z vkladů a úvěrů z pevných termínových operací a delta ekvivalenty pohledávek z vkladů a úvěrů opcí, pohledávky na dluhopisy, směnky a akcie z pevných termínových operací a delta ekvivalenty pohledávek na dluhopisy, směnky a akcie z opcí.

3.2.3 Tabulka č. 3 Vybrané ukazatele obezřetného podnikání bank

Vybrané ukazatele obezřetného podnikání bank

(banky s licenci k 31. 12. 2006)

	31.12.03	31.12.04	31.12.05	2006			
				31.03.	30.06.	30.09.	31.12.
Kapitálová přiměřenost							
Kapitál v mil. Kč	142 639	145 735	167 142	174 503	178 588	183 744	195700
Kapitálové požadavky k bankovnímu portfoliu v mil. Kč	73 294	85 758	105 159	110 164	116 179	121 968	127280
Kapitálové požadavky k obchodnímu portfoliu v mil. Kč	5 545	7 040	7 596	9 001	7 589	8 703	9 878
Kapitálová přiměřenost v %	14,47	12,56	11,86	11,72	11,54	11,25	11,41
Likvidita							
Rychle likvidní aktiva v mil. Kč	907 696	864 106	948 343	1053 367	1050 968	1029 006	933635
Rychle likvidní aktiva k aktivům celkem v %	35,91	32,79	32,10	34,76	33,71	32,41	29,63
Kumulativní netto rozvahová pozice k aktivům v % 1)	-1,95	-1,80	-3,42	-5,16	-5,10	-4,61	-7,58
Kvalita úvěrového portfolia (úvěry hodnocené jednotlivě)							
Klasifikované úvěry celkem v mil. Kč	114 009	118 826	127 750	135 967	146 583	154 736	156341
v tom: sledované	64 400	74 320	80 657	89 409	97 794	103 241	102130
nestandardní	19 298	19 344	17 988	16 742	18 638	19 028	21 654
pochybné	6 913	5 306	7 624	6 851	6 841	8 246	8 458
ztrátové	23 398	19 857	21 481	22 965	23 309	24 221	24 099
Podíl klasifikovaných úvěrů na úvěrech celkem v %	11,15	10,84	11,73	12,01	12,30	12,44	11,95
Ohrožené úvěry celkem v mil. Kč	49 608	44 506	47 093	46 558	48 789	51 495	54 211

Podíl ohrožených úvěrů na úvěrech celkem v %	4,85	4,06	4,33	4,11	4,09	4,14	4,15
Vážená klasifikace celkem v mil. Kč	32 299	27 913	30 672	31 500	32 341	34 016	34 421
Podíl vážené klasifikace na úvěrech celkem v %	3,16	2,55	2,82	2,78	2,71	2,74	2,63
Rezervy a opravné položky v mil. Kč	38 039	30 877	29 781	30 505	31 116	32 034	32 080